

RZECZPOSPOLITA (2805) *sb f*

rzeczpospolita (2698), **pospolita rzecz** (107); *pospolita rzecz KochPieś* (2); *rzeczpospolita* : *pospolita rzecz BierEz* (2:1), *ZapWar* (3:1), *RejRozpr* (2:1), *BielKom* (1:1), *GliczKsiąż* (13:2), *GroicPorz* (14:7), *RejZwierz* (22:7), *BielKron* (193:33), *KochZg* (3:2), *KwiatKsiąż* (5:2), *Mącz* (105:8), *Prot* (2:1), *GórnDworz* (17:1), *BielSat* (2:2), *KuczbKat* (1:1), *RejZwierc* (71:8), *BielSpr* (18:3), *WujJud* (5:1), *PaprPan* (8:5), *KochOdpr* (3:2), *StryjKron* (5:2), *CzechEp* (18:3), *KochFr* (2:2), *BielSjem* (1:1), *KochTarn* (1:1), *PaprUp* (67:1), *GostGosp* (1:1), *GrochKal* (1:1), *OrzJan* (32:2), *KlonWor* (13:2).

Rzeczpospolita (1425), *rzecz pospolita* (337), *R.P.* (224), *RzeczPosp.* (194), *rzeczpospolita* (91), *Rzecz pospolita* (80), *R P* (77), *RPta* (51), *Rzeczp.* (42), *Rzeczpospo.* (32), *rzecz Pospolita* (27), *Rzeczp.* (13), *Rzeczpospol.* (12), *Rzeczpo.* (11), *R P.* (11), *Rpta* (9), *Rzecz Pos.* (8), *Rzecz Pospolita* (7), *Rzeczpospolit.* (5), *rzec pospolita* (5), *r. p.* (4), *R. Pta* (4), *R. pospolita* (3), *Rzeczpospoli.* (2), *Rzeczpta* (2), *R. Po.* (2), *rzeczp.* (1), *Rzeczpospolita* (1), *rzećpospolita* (1), *Rzpta* (1), *rzecz pospo* (1); *rzecz ... pospolita* (15); *pospolita rzecz* (87), *Pospolita rzecz* (14), *Pospolita Rzecz* (3), *Pospolitarzecz* (3).

e oraz oba o jasne, a pochylone (w tym w a 2 r. błędne znakowanie).

sg N rzeczpospolitã (368), *pospolitã rzecz* (4), *skróty* (3). \diamond *G* *rzeczypospolitėj* (782), *pospolitėj* *rzeczy* (53), *skróty* (273); *-ėj* (148), *-(e)j* (687). \diamond *D* *rzeczypospolitėj* (452), *pospolitėj* *rzeczy* (16), *rzeczypospolity* (1) *ZapKościar*, *skróty* (109); *-ėj* (72), *-(e)j* (396). \diamond *G a. D* *rzeczypospolitėj* (9), *skróty* (2); *-ėj* (2), *-(e)j* (7). \diamond *A* *rzeczpospolitą* (250), *pospolitą rzecz* (22), *skróty* (58). \diamond *I* *rzeczpospolitą* (22), *pospolitą rzeczą* (2), *rzeczpospolitą* (1), *skróty* (3); *rzeczpospolitą* : *rzeczpospolitą OrzQuin* (1:1). \diamond *L* *rzeczypospolitėj* (217), *pospolitėj* *rzeczy* (7), *skróty* (66); *-ėj* (34), *-(e)j* (190). \diamond *V* *rzeczpospolitã* (3). \diamond *pl N* *rzeczypospolité* (25), *skróty* (4); *-é* (6), *-(e)* (19). \diamond *G* *rzeczypospolitych* (15), *pospolitych* *rzeczy* (2). \diamond *D* *rzeczám* *pospolit(e)m* *ModrzBaz* (2), *rzeczám* *pospolitym* (1) *CzechEp*. \diamond *A* *rzeczypospolité* (9), *pospolité* *rzeczy* (1); *-é* (1), *-(e)* (9). \diamond *L* *rzeczachpospolitych* (20), *skróty* (2); *-ach-* (16), *-äch-* (4); *-äch-* *BibRadz*; *-ach-* : *-äch-* *ModrzBaz* (12:2), *NiemObr* (1:1). \diamond *V* *rzeczypospolité* (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI (sześć z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. *Współczesne autorom państwo polskie, tj. Polska Jagiellonów; wyraz zawiera elementy znaczeniowe: państwo jako terytorium, społeczeństwo, organizacja państwowa, republika, tj. państwo rządzone przez obywateli (rzeczpospolita szlachecka); respublica Modrz, JanStat, Cn; politia, regnum JanStat (1916) : FalZioł +2; RejRozpr Dv, K; SeklKat M3; KromRozm II bv; gdy my [...] będziem nie o wiardunki tylko radzić, jeno o tym, jakoby ze wszech stron w porządku a pokoju RP postawiona była. Diar 37; Opaci, [z] ktorých RP żadnego pożytku nie ma, aby na służbę żołnierską wyprawowali. Diar 62; że nie masz takiego żadnego, kto by nie życzył dobrego Rzeczypospolitej Diar 68; [panowie] Nie pilnują ustaw, pomiarow, skąd jaki ucisk Rzeczpospolita cierpi, wszytcy to dobrze czujemy. Diar 71, 20, 26, 28, 29 [2 r.], 32 (44); DiarDop 107, 108, 111, 113 [3 r.], 114 (14); GliczKsiąż K8, L2, N2; Abowiem Bogáci á możni/ częstokroć zwykli Rzecz pospolitą vciśkác y niščzyć. GroicPorz b3; A rzecz pospolita nie tylko obroną waleczną/ ále theż y Práwy bywa vmocniona. GroicPorz e2v, A3, B, B3v, C3, b3v (10); GroicPorzRej C3v; RejWiz 81; LeszczRzecz A2, A3v,*

A6v; *RejZwierz* 42, 50v, 57v, 58v, 60v (9); *BibRadz* I 113c *marg*; Rzeczpospolita ięft zebranie obywatelow/ łpołecznością Prává/ y Towarzystwem pożytku złączone *OrzRozm* B2v; przodkowie náfzy [...] tákową nam Rzeczpospolitą w Polfcze zbudowáli/ że przeciwko rzeczy náfzey połpolitey ine Páńtwa/ y Krolestwá/ tyrannides/ y niewolstwá iáwne fą *OrzRozm* D2, B2v, D2, Kv, L3, M3 (17); [*król Zygmunt Stary*] dał kowác monetę/ zgromádzíwfy srebro fkad mogli/ w krotkim czáfie Rzeczpospolitą dobrze opátrzył. *BielKron* 405v, 199, 334v, 393, 406, 406v (10); *KochSat* B3v; *KochZg* B [2 r.]; *KwiatKsiąż* C4, F3; trudno ięft/ ludzióm nádęthym/ á ku dobremu mieniu chćiwym/ mieyfćá doftác w łpokoynéy Rzeczypołpolitéy zacnégo. *OrzQuin* C2, B2, C3v, C4v [3 r.], Dv *marg*, R4, S3, X3 *marg*; *SienLekAndr* a2v; *GórnDworz* G5v, Dd8v; Bywáli y pánowie Rádni práwie święci/ Ktorzy Rzeczpospolitą mieli ná pámięci. *BielSat* G4v, C3v, H; *KwiatOpis* B2v [2 r.], B4 [3 r.], B4v [5 r.], C [9 r.], Cv (48); Máło ich co fie s chući o Rzeczpospolitą ftáráią. *RejZwierc* 188v; Ano przodkowie náfzy co flawy ftrzegáli/ Dla Rzeczypołpolitey y gárdlá dawáli. *RejZwierc* 246v, [28³]v, 36v [2 r.], 71, 101, 138v (17); *BielSpr* b2v, b4v, 3, 71v; *WujJud* a4, a6; Tákże też precz odrzucamy przeciwniki Rzeczypołp. odporne y niezbożne wżeteczники y łtroftwá. *WujJudConf* 215; *RejPosWstaw* [41²]; *HistHel* A; *MycPrz* I A2v, [A]3v, II C4v [2 r.], Dv; *BiałKaz* Iv, I4, K4v, Lv, M3v; *PaprpPan* D2v, D4v, H4v, I3v, M, V2; Abowiem Rzeczpospolita niemoże inżym łpofobe^m wćáłości być záchowána/ iedno záchowanie^m wiáry nietylko obywatelo^m ábo prziaćciołom/ ále y nieprziaćciołom^m. *ModrzBaz* 21v; A ták niechay tego pilnie ftrzegá Posłowie/ áby dla nich kiedy Rzeczpospolita wielkíe szkody niewzięła *ModrzBaz* 24v; Lecż o Rádny Pánie/ ná naywyzszy ty Rzeczypołpolitey ftan wezwan ięsteś *ModrzBaz* 29; Igry wżelákie/ ktoremi pieniádze ábo się márníe trácą/ ábo niełpráwiedliwie bywáią nábywáne/ máią być z Rzeczypołpolitey wygládzone *ModrzBaz* 36; KOniecznie wiele ná tem Rzeczypołpolitey/ áby męftwá/ á zacnych vczyńkow pátrzano przy rozdawániu wrzędow. *ModrzBaz* 39; A ztego vbogich ludzi dławienia y wćífkánia/ ięfli ták rozumiełz/ áby nic złego do Rzeczypołpolitey nieprzychodziło/ bárzo błádzíłz *ModrzBaz* 48v; Lecż ty ktory w teyże Rzeczypołpolitey miełzkáłz/ [...] mnimáłz áby miecże miały być przekládáne nád práwá? *ModrzBaz* 62; Izali/ dla Bogá/ tá łpráwá nie ięft tákowa/ ktora dwu Rzeczypołpolitych potrzebuie/ dla tych dwoygá rodzáiu ludzi? *ModrzBaz* 71; Záprawdęc Rzeczpospolita lámá [*lege: samá; cf: solis nobilibus florere non potest*] tylko sláchtą kwitnąc niemoże. *ModrzBaz* 80; Bo ták to należy Rzeczypołpolitey/ áby byli winni karáni/ iáko y to/ áby niewinni byli wolnemi czynieni. *ModrzBaz* 95; Bo Krol/ wżytkich części Rzeczypołpolitey pilnie doglądáiąc/ ná długi czás od niey niemoże odieždzác *ModrzBaz* 120v; POdatek ábo Pobor dla Rzeczypołpolitey wftáwiony káždy ma plácíc *ModrzBaz* 125; A ták trzebá te⁸⁰/ żeby Rzeczpospolita/ ábo służebnym ludem/ ábo połpolitem rużeniem bylá bronioná. *ModrzBaz* 137v; Pátrzcíe tedy/ dla Bogá żywe⁸⁰/ Pánowie sláchto/ aby dla was Rzeczpoł. wielkíe szkody niewzięła *ModrzBaz* 144v, 1v [3 r.], 4 [3 r.], 4v [2 r.], 15 (212); *ModrzBazBud* ¶5v; *ModrzBazStryj* ¶2v; *ZapKościar* 1582/33; *CzechEp* 13 *marg*, 55, 61, 165; *NiemObr* 14; *KochFr* 86; *KlonŻal* A2v; *BielSjem* 25; Ale człowiek/ który łwe połpolitéy rzeczy Służby oddáł téy krzywdy nie ma mieć ná pieczy *KochPieś* 44; *KochTarn* 78; *PudłFr* 55; *BielRozm* 4; gdyż z nierządneho prywatnego życia/ sílá rzeczy nowych ku zgubie Rzeczypołp: vrość móże. *GórnRozm* C2; Bo żadna rzecz rychley nie zgubi Rzeczypołp: iáko wnątrżna niezgodá

GórnRozm C3; Więc y o to fię ftárác trzebá/ iżby w Rzeczypořp: práwo dobre było/ y vrzędnicy dobrzy *GórnRozm* I3v; trzebá żebyście fię rozmiłowali tych cnot/ ktore záchowuią w cále Rzeczypořp. y onę łczęśliwą czynią. *GórnRozm* L2v, Bv, B2v, C2 [2 r.], D4, E3 (38); *KochProp* 15, 16; Z tąđ fye tedy znaczyć może/ iż ielcze więcý ná wierze/ niżli ná práwách porządny rzeczy pořpolitey należy *KochWr* 25; iáko namnięy rzeczypořpolita ořłábieie/ á z mieyfcá řwego pořtąpi wnet y w obyczáiach odmiáná będzie *KochWr* 30, 22, 23 [2 r.], 25 [3 r.], 27 [2 r.], 31 [3 r.] (18); Poki to vnas w Polłcze bilo/ zefmi dawnich familiei ochraniali/ bela cala nawřzem rzetz pořpolita *PapřUp* E3, A2, B4, C, D4, E (19); iz powinnoř iest nasza będąc iakoby nawyřzsey ztrazy wRřtey postanowieni vpatrowac wřtytko [!] coby iey było potrzebnego *ActReg* 137, 13, 23, 26, 29, 30 (47); *GostGosp* 142; Tym teř řpořobem/ iefli R. P. ma być w řwey cálóci záchowana/ potrzebá aby zli ludzie byli wykorzeniáni *Phil* L, R3; niepodawaycie wřzetecznęy Tureckięy chciwořci tę drogą wolnořć/ tę Rzeczypořpolitą *OrzJan* 17, 5, 15, 16, 18, 48 (18); *KořakCath* C4; PORZĄDEK RADY, Koronnęy, Polskięy y Litewskięy, iáko iuz iedny Rzeczypořpolitey, pořtánowiony przez Kró.Ie⁸⁰ M. y Ráđę Koronną *SarnStat* 37; Skárby niech Król zbieřa, dla łczodrobliwořci ku Rzeczypořpolitey. *SarnStat* 82; á wřzákze tych więcýy złoři nie ráđzi řłuchamy/ które fie dzieię w Rzeczypořpolitey zdráđą/ chytróřcią álbo gwałtem złodziei y łupieźców. *SarnStat* 702; iefli zá tą Vnią y Ziednoczenięm w iedno ciáło y w ieden lud tych obudwu Narodów Polłkięgo y Litewkięgo/ [...] ma to iuz byđz z tych Pańřtw obudwu iedná pod iednym Pánem Rzeczypořpolita *SarnStat* 1001; Iż iuz Koroná Polłka y Wielkię Křięřtwo Litewkię iefť iedno nierozdzielne y nierózne ciáło/ á tákze nierózna ále iedná řpólna Rzeczypořpolita *SarnStat* 1020, *3v, *4v, *7v [2 r.], *8, 2 [2 r.] (122); *SiebRozmyřl* [A3]; *GrabPospR* Kv [2 r.], K2v, K3, L [2 r.], L3v [2 r.], Nv; *PowodPr* 7 marg, 24, 74, 75, 77 [2 r.], 78 [2 r.]; *SkarKaz*)(4, 45a, 457b, 458a, 609b marg; Dla czego radbym to řerdecznie widziáľ/ aby ten depozyt Rzeczypořp: co narychley fundowan był *VotSzl* C4v, A2v, B, B3v, B4, D2 [2 r.] (11); *CiekPotř*)(2, 11, 19, 51, 80; Iefť fię o co řráfowáć/ y bać: iż ludzie młodzi/ nie řwiádomi/ nie ćwiczeni/ w R.P. rządy czynią *SkarKazSej* 663a; Bo nie tylo máiętnořci dla miłey bráćiey y Rzeczypořp: nie żáłowáć: ále y vmieráć winni iefťefmy. *SkarKazSej* 667b; A my pierwřze oko ná řwoie domy obracamy: by dobrze Rzeczypořp: przepáđľá/ byle nářze zbieránie cále było *SkarKazSej* 669b; Gdy ieden głos gornie idzie/ drugi zniżyć fię muři: ták y w Rzeczypořp: iedni wyřřzy/ drudzy niřřzy być muřzą. *SkarKazSej* 676b; Iefli tedy herezye zgodę w Rzeczypořp: y iednořć y miłořć řfuią: á iákoż řzkodliwe Rzeczypořp: nie řá? *SkarKazSej* 684b; Wielkie teř iefť łzczęřcie Rzeczypořpolitey/ gdy ma ludzie cnotliwe y bogoboyne/ y kárne *SkarKazSej* 686a, 659a, 660a, 664b, 667b, 668a (49); *KlonWor ded* **3v, s. 9; *SzarzRyt* C2.

rzeczpospolita czyja [zawsze: *pron poss* – „nasza” (74)] (88): na ktore [*sejmy*] oni nas pořyłają, abyřmy wřtytki [...] nieporządki ze wřszech kątow naszej Rzeczypořpolitey przed WKM [...] powiedali *DiarDop* 106, 108, 109 [2 r.], 110, 112, 116; báczmy teř/ co czyniemy/ ku czemuřmy iuz przyřřli/ kczemu teř nářzá rzecz pořpolita przyřřľá *OrzList* h4v; *BibRadz* *2v; *OrzRozm* D2 [2 r.], P4v, V v; *BielKron* 422v; *OrzQuin* Hv; *Prot* C4v; [*polska ziemia mówi:*] Moię Rzeczypořpolita/ támy y řam fie chwieie. *BielSat* G; *RejZwierc* [283]v, 74, 182; *BialKaz* H2, K2, L; Bo iáko wiele w nářzey Rzeczypořpolitey iefť y zwyczáiow y vřřaw/ [...] o tem niemal wřřtycy wiedzą. *ModřzBaz* 1v; Przedmowá tá zámýka w řobie vřkarzánie ná řřan Rzeczypořpolitey nářzey. *ModřzBaz* 101v; A przeto

takowe szkoly y w nalezey Rzeczypospolitey bylyby barzo potrzebne/ w ktorzychby fię mlodzi ludzie do wzelakiey broni cwiczyl. *ModrzBaz* 111v, 1, 64, 83v, 85, 102 (17); *StryjKron* A3v; *CzechEpPorz* **1; [*mówi Włoch:*] Pewna to rzecz iest/ iż walsz Rzeczpospolita na złym fundamencie ftoi *GórnRozm* K3, B3v, Kv, K3 [2 r.], L4; *KochWr* 19, 20, 21, 26, 37, 40; *Phil* E, S3; *OrzJan* 7, 16, 70; GDyż wielka część Rzeczypospolitey nalezey na ftanie Duchownym nalezy *SarnStat* 192, 115, 283, 964; Ktemu boday nie polowicey pozytkow w Rzeczyp. nalezey ludzie fkad inąd procz rol biorą *GrabPospR* L3, K2v, L2 [2 r.], L2v [2 r.], L3, L3v (18); Przez kogo Polkă korony Krolewfkiey/ y fporządzenia krześciánfkiego Rzeczypospolitey fwey nabyła? *PowodPr* 20, 2, 17, 23, 58, 67; *VotSzl* A2; *SkarKazSej* 680b, 702b.

rzeczpospolita czyja [= *kto ma wpływ na sprawy polityczne*] [*zawsze pron poss*] (6): nie racz WKM dopuszczac stanowi temu [*tj. duchowieństwu*] tak uciskać RP swojej *Diar* 46; *OrzQuin* S3v; aby [...] niepowftala iaka froga burza/ ktoraby y twey glowie Krolu niefolgowala/ y Rzeczpospolitą twą wywrocila. *ModrzBaz* 109, 20, 141; *BielSen* 14.

W połączeniu łącznym lub przeciwstawnym z wyrazem „rzecz” (lub jego elipsą) + przydawka (zwykle dzierżawcza) (9): *GroicPorz* b3; o włafną fię więcey ftaraia niż o polpolitą rzecz *BielKron* 255; Iako tego za oycow walzych bylo fiła/ Ktorem rzecz polpolita milfza niz fwa byla. *KochSat* B; ktoremi [*zasługami*] czyia cnota/ abo meftwo bywa obiasnione w czynieniu dobrze abo famey Rzeczypospolitey/ abo rzeczam pewnych olob. *ModrzBaz* 71v, 15, 44v, 65v; *PudlFr* 55; *GórnRozm* I3v.

W połączeniu łącznym lub przeciwstawnym z zaimkiem osobowym, zwrotnym lub dzierżawczym (45): *MetrKor* 31/621, 622; *GliczKsiąz* D7; A tu prze kes nádzyeie/ pozytku marnego/ Pfuiefz Rzeczpospolitą/ y fiebye famego. *RejZwierc* 109v; *OrzQuin* L2v; *RejZwierc* [28³]v, 35v, 86; Slachetny to tedy bedzie obyczay/ gdy zwierzchni rzędzićielowie/ ony za przyiacioły mieć beda y fobie y Rzeczypospolitey/ ktore vyrza być chętlive do cnoty *ModrzBaz* 20v, 21, 25v, 29, 36v, 74; *ZapKoscier* 1582/32v; W nas/ w nas famych iest błogoflawieństwo y nalezey y Rzeczyposp: *GórnRozm* L2v, L2v; *PaprUp* D3v, E2v, I4; *ActReg* 13, 117, 126, 134, 144, 160; *GrochKal* 14; iżeś ty kaźni siedzenia Nam y Rzeczypospolitey przewinioney nie wysiedzial. *SarnStat* 141; gdy na ninieyftym Séymie byl pokazan Przywiléy/ wiele Vftaw Nam y Rzeczypospolitey nalezey barzo pozytecznych w fobie maiaicy [...] *SarnStat* 908, 43, 75, 84, 360, 416 (15); *PowodPr* 24; *SkarKazSej* 670a, 695b.

W połączeniach szeregowych (18): *GliczKsiąz* E4v; [*Polska*] granice fwoie Rozciagnęła fzyroko miedzy morza dwoie. Stąd prawa/ ftąd wolności/ ftąd rzeczpospolitą Macie/ moi Polacy/ na fwiat znakomita. *KochSat* A2v; *RejZwierc* 74; *StryjWjaz* Av; ten mi fię zda być winien obrażenia maiefstatu/ kto przeciwko Pánu/ abo przeciwko Vrzedowi/ abo Rzeczpospolitey [...] vczynil co zlą zdrada *ModrzBaz* 82, 11, 91v, 109, 128; *GórnRozm* B3v; *OrzJan* 100; *SarnStat* 36, 178, 223, 922; *PowodPr* 79; Przeto flufznie fię tu przypominac moze rodzicom/ o dobre dziatek wychowanie: za ktorem wiele dobrego idzie kosciołowi Bożemu/ rzeczypopolitey y famym rodzicom/ y domom w ktorzych fię rodzą. *SkarKaz* 420a, 420b.

W przeciwstawieniach: »rzeczpospolita ... svoj (a. własny) pozytek (4), osoby nasze (a. swe) (2), rzecz prywatna, jeden sam; ludzki domowy ... rzeczypopolitej« (9): *Diar* 65; jeślize nie zgodziem się

z WM na to podanie, ktore byśmy dla ubezpieczenia osob swych i takież RP WM podali, tedy WM nie chciejcie nam tego obiecować, abyśmy opatrzenie od KJM mieć mieli *DiarDop* 118; Co pyerwey około liebye yednego tylko fámeo obyerał lie/ tho wten čás wślytkę pracą íwą [...] czyni ná rzecz pólpolitą. *GliczKsiąż* O2v; Co iefliże więcey Rzeczpólpolitą niż swoie pożytki miłuięcie/ tedy lámi od siebie ten rząd począc maćie. *ModrzBaz* 99v, 43, 142; *BielSjem* 4; która [chciwość] łupieztwem pólpolitéy rzeczy/ vbogáciłá rzecz priwatną *OrzJan* 55; A zátym te folgi y przypodobywánia, [...] hámuia ták ludzkie domowe, íáko wślytkie íprawy Rzeczypólpolitey. *CiekPotr* 5.

W porównaniu (1): iż íáko czáfu wielkiej nawáłności morskiej/ okręt bez ítyrniká/ ták Rzeczpólpolita/ gdzie niemáłz przytomnego íprawce/ w wielkiej niebezpieczności bywa *ModrzBaz* 107.

W porównaniach do ciała ludzkiego (8): Bo Rzeczpólpolita íeft íáko íedno cíáło íednego źwierzęciá/ ktorego wślytkie człónki íednym íię duche^m oczerftwiáią *ModrzBaz* 100; *KochWr* 29, 30; á zwlálczá iż bez niego [prawa] Rzeczpólpolita/ íáko cíáło bez duŕze w mocy íwéy ítać/ áni rządzone byđz niemože. *SarnStat* 48, *7v; *SkarKazSej* 677a, 689a, 698b; [Abowiem czóc íeft oko w cíele/ toć prawy pan w rzeczy pólpolitey *LorichKosz* 58v].

Zwroty: »rzeczypospolitej bronić; obrona, bronienie, obrońca rzeczypospolitej« = *defensio reipublicae* *Modrz, JanStat; rempublicam defendere, reipublicae defensor* *Modrz* (6;18:6:2): polliemy do oicza S. Papieza o ty annaty abysmy ich z Korony vynolicz niedopuścili, alie aby zoftali na obronę rzeczy pólpolitey w koronie. *ComCrac* 14v; *RejZwierz* 186; Y prozna íeft o tem náđzieiá/ áby cí Rzeczypólpolitey w wielkich niebezpiecznościách ípolnie bronili/ ktorzi ták nieprzyiaćielkie o íobie z obopolnie y rozumieią y mowią. *ModrzBaz* 20; Teraz v nas śláchecki ítan wślytek ciężar bronienia Rzeczypólpolitey ná íobie nośi. *ModrzBaz* 110v, 26, 50v, 108, 109, 116v (17); *PaprUp* D3; *SarnStat* 42, 89, 104, 174 [3 r.], 360, 709; *SkarKaz*)(2v; *VotSzl* B4, D2 [2 r.].

»być na rzeczypospolitej« = *sprawować stanowisko, urząd w państwie (1):* Będziem íię ítrzec/ iż niewypuścím nikogo z woyny/ okrom chorych/ ítárych/ y tych co íą ná rzeczy pólpolitey *UstPraw* D2v.

»rzeczpólpolitą miłować, miłujący; miłość, mi(e)łośnik (a. miłownik) rzeczypospolitej; miłość ku rzeczypospolitej, przeciwko rzeczypospolitej« = *republicam amare a. complecti, reipublicae amans a. amator, studium a. studiosus reipublicae* *Modrz* [szyk zmienny] (10:2;15:11;3:3): *KlerPow* 3, 11; *Diar* 77; *GroicPorz* B4v; Izali my tego miłośnikiem Rzeczypólpolitey zwác bęđziemy? [...] ktory íedną ręką Statut Krolowi Polfkiemu vkázuie/ á drugą ręką rzeczy te dla ktorych Státut íeft vczynion/ z Polfki wymietuie? *OrzRozm* A2v, A2v; ruftzyli íe pánowie Polfzcy/ [...] íáko miłownicy Rzeczypólpolitey/ bez rofkazánia dobrowolnie ciągnęli do Sáśi *BielKron* 386v, 334v, 411, 425v; *OrzQuin* Cv; *GórnDworz* A3, B8, Q3v; *RejZwierz* 119v, 240; *PaprPan* V; áby oni [szlachta] odrzuciwfzy ná ítronę miłość íámych íiebie/ wślytkę Rzeczpólpolitą/ to íeft/ wślytkie ludzi [...] miłowáli *ModrzBaz* 24v; chćiáło mi íię y tę drugą [radę] [...] do was wypifáć/ á rozmow ludzi wielce mądrych/ á Rzeczpólpolitą miłuiących/ [...] wam vdzielić. *ModrzBaz* 140, 1v, 15, 30v, 44v [2 r.], 50v (12); Alexander Brat íego [króla *Olbrachta*] bel wielki miłośnik rzeczy pólpolitei *PaprUp* C4, F2, Gv, H4v; *ActReg* 13; *GrochKal* 24; tedy my z íálki náłzéz królewíkiéy/ á z miłości przeciwko

Rzeczypospolitęy pozwalamy tego/ aby czwarta część wŹytkich dochodów [...] ku Źtołu nálezmu naleŹących/ była ná obronę potoczną obroconá *SarnStat* 102, 1208; PiŹ prawá tve pálcem twoim ná fercách náleznych/ abyfmy cię/ y bliŹnie nález dla ciębie/ y RzeczpoŹp: nález vprzeymie miłowáli *SkarKazSej* 702b; Nikt z fercá RzeczpoŹp: nie miłwie. Táki fię *peculatus*, to ieŹt kradzieŹ dobr poŹpolitych w tym kroleŹtwie zámnoŹyła *SkarKazSej* 705a, 664b, 665a, 667b, 669b [2 r.].

»o rzeczypospolitej radzić; rzeczypospolitej rada« = *reipublicae consilium* *Modrz* (1;1): A przeto wielką pilność Krol czynić ma/ około obieránia tych wrzędnikow/ ktoremi zwyczaj ieŹt záfadzác koło SenatorŹkie/ ktore ieŹt naywyŹŹzjá RzeczpoŹpolitey rádą *ModrzBaz* 25v; Bo wielkie podobieńŹtwo/ Źe oni y roŹtropniey/ y z mnieyŹzym ábo ŹnacŹnym ná oŹoby baczeniem/ o RzeczpoŹpolitey rádźić będą *ModrzBaz* 97v.

»rzczypospolitą, rzcząpospolitą rządzić; rzczypospolita ma być (a. bywa) rządzona; rząd(y), rządzenie rzczypospolitej« = *gerere a. gubernare rempublicam; respublica administranda a. gubernanda a. regenda est* *Modrz* [szyk zmienny] (1:1;5;3:2): *KwiatKsiąŹ* G; Ma być tedy RzeczpoŹpolita rządzoná temi zwyczájymi/ ktore Źpolnym zezwoleniem Źtátecznych/ powaŹnych á wczćiwych ludzi bywájá pochwalone *ModrzBaz* 5v; Co ieŹliŹe iednemiŹ prawy RzeczpoŹpolita ma być rządzoná/ tedy teŹ iednákim karánim wyŹtępní máíá być karáni. *ModrzBaz* 72v; Iákom w pirwŹzych KŹięgách nápiŹał/ około rządu twey RzeczpoŹpolitey Krolu/ [...] *ModrzBaz* 126v, 5v [2 r.], 14v, 26v, 100v; *SarnStat* 142; A to [pijańŹtwo] fię poŹpolicie więcey dzieie miedzy Slácheckimi ludŹmi/ ktorzyby mieli rzcząpospolitą rządźić *PowodPr* 73; *SkarKaz* 42b.

»rzczypospolitej słuŹyć (a. poŹsłuŹyć, a. usłuŹyć, a. zasłuŹyć się); słuŹba, poŹługa, słuŹga, zasłuŹony, słuŹący, zasłuŹowanie rzczypospolitej; poŹługa (a. zasłuŹga) przeciw(ko) rzczypospolitej« = *reipublicae consulere a. servire, de republica mereri a. benemerens a. meritis* *Modrz*; *ad rempublicam servire, servitium reipublicae* *JanStat* [szyk zmienny] (38;17:15:9:8:1:1;4): *LibLeg* 11/9v; *ComCrac* 14v, 15v; *Diar* 74 [2 r.], 77 [2 r.]; *DiarDop* 110; *BielKom* A3; *GroicPorzRej* C4; *UstPraw* Hv; (nagł) Woiewodá LubelŹki. (-) TEn v dworá y w ŹluŹbach PoŹpolitey rzczy/ RycerŹki Źtan záfwdy miał/ ná oŹobney pieczy. *RejZwierz* 52, A3, 43v, 56, 79, 87; *OrzRozm* Q2; *BielKron* Mmmm2; *OrzQuin* E2; *SienLek* a4v; *SienLekAndr* a3; *GórnDworz* O6v; *KuczbKat* 105; StárayŹe fię wŹdy abyć záfwdy ná Źcienie zbroicŹká chędogá wiŹiálá/ koniczek ná Źtaniu záfwdj gotowy był/ boć tego záfwdy potrzebá y dla Źwey y dla RzeczpoŹpolitey poŹlugi. *RejZwierc* 35v, 30v, 103, 139v, 143, 162v (12); *PaprPan* R4v; A nieieŹt Źaden więtfzy znák Źkromnego rozumu/ á RzeczpoŹpolitey więcey niŹli Źobie y o Źobie mnimáníu słuŹącego/ iedno Źwe niedobre odrzućiwŹy/ ná drugich dobre wotá Źzczerze przyzwolić *ModrzBaz* 29; gŹdzieby y oni [zasłuŹeni Źołnierze] przyŹzedŹi do ŹtároŹci Źobie odpoczynęli/ y drugim przykłádem do zasłuŹowania RzeczpoŹpolitey [...] byli. *ModrzBaz* 119; Głupi młodŹzieniáŹkowie/ rufiánowie/ nierządne niewiáŹty/ ludŹie áni RzeczpoŹpolitey/ áni ktorey pewney oŹobie zasłuŹeni/ chodŹá Źwiecąc fię od złotá *ModrzBaz* 142, 1, 13v, 14v, 28v, [41]v (13); *ZapKościar* 1582/32v; *KochEpit* A3v; *KochFr* 84, 124; á záf vboŹtwem nie tylko złoŹć fię rodŹi/ ále y powinna ŹluŹbá RzeczpoŹpolitey ginie. *GórnRozm* K3v; ieŹli zapłáty cnotá niéma/ tám chuć ku ŹluŹbie rzczypospolitęy zŹáŹnác muŹi *KochWr* 30; *PaprUp* F2v, F3, F3v, H, H2; *ActReg* 77 [2 r.], 89, 97; TáŹk kmiotek dodawánim ŹywnoŹci/ táŹk Źołnierz Źzáblá/ táŹk kápłan náuką

Rzeczypospolitęy służyli. *OrzJan* 50; Póki ięczye oczy tą pracą Státutową náderwáné widzą, y zdrowia nieco itáie, chcę służyć Rzeczypospolitęy *SarnStat* *8; mamy [...] náleżć obyczay/ iákoby ludzie dobrze záflużeni Rzeczypospolitęy/ zaplátę cnotliwych poług swoich mieli *SarnStat* 78; ále poługá przeciw Rzeczypospolitęy á wypełnienié powinności ná wieki wszędzie dobrze służyć musi. *SarnStat* 1002, 75, 78, 79 [2 r.], 126 [2 r.], 209 (16); *PowodPr* 77; *VotSzl* Cv, C2, C2v, C3; *CiekPotr* 22; Tákich podobno więcey/ ktorzy służyć Rzeczyposp: niechcą/ gdy się pożytku swego nie spodziewią *SkarKazSej* 670a, 670a marg, 675b, 693b.

»rzeczpospolitą sprawować (a. sprawić); sprawować [co] w rzeczypospolitej; sprawa(-y) rzeczypospolitej« = *accedere ad rempublicam* *Modrz*; *actiones publicae, reipublicae negotia obire* *JanStat* [szyk zmienny] (4;1;44): *Diar* 31, 33, 35, 36, 47; *DiarDop* 107; Tákáż też winá y karánie o Commiffarze albo o Sędzye/ ktorzyby słurowáli rzecz pospolitą. *UstPraw* B2; *RejZwierc* 51; *BibRadz* *2v; *BielKron* 415, 425; Nie może prawdá ani wiárá być w thym człowieku/ który rádząc/ álbo słurowiąc co w Rzeczypospolitęy/ datków iákich czeka. *OrzQuin* C3v; *RejPos* 252v; *RejZwierc* 24v, 38v, 144v, 145, 198, 252v; *WujJud* b; *Strum* B; ONo też trzebá postánowić/ żeby białe głowy do słurow Rzeczypospolitey niebyły przypuszczáne [*ne mulieres ad rempublicam admittantur*] *ModrzBaz* 49, 25v, 49v, 130v; *PaprUp* F2v, F4, I, K2; *ActReg* 47, 134 [3 r.], 135; Lecz potym iáko inné słurowy wżysťkié Rzeczypospolitęy, ták y tá ná drugi Séym była odłożona *SarnStat* *7v, 17, 43, 66, 144, 421 (9); *KlonKr* B3v; *VotSzl* C4v; *CiekPotr* 5; *SkarKazSej* 663a [2 r.], 684b.

»rzeczpospolitą stanowić; rzeczpospolita postanowiona; rzeczypospolitej postanowienie« = *respublica constituta, reipublicae forma a. status* *Modrz* [szyk zmienny] (1;3;4): káždy podług swey głowy Rzeczpospolitą stánowić chce *Górndworz* G5; TERaz przeto okażę/ iákim obyczáiem Rzeczpospolita może być dobrze ábo postánowioná/ ábo poprówioná *ModrzBaz* 4; Ządałbym te^{go}/ áby ci/ ktorzi rozumem/ náuká/ y doświádczeniem rzeczy wiele mogą/ do ták wielkiey rzeczy chęci przyłożyli: gdyż wtem porządne Rzeczypospolitey postánowienie naywięcey náleży. *ModrzBaz* 73v, 4, 82, 137v, 143; *CzechEp* 11.

»rzeczpospolitą wládać« (1): tedyć też záprawdę y ci ktorzi Rzeczpospolitą wládaia [*quorum dominatu respublica tenetur*]/ máia tego pilnie przystrzegáć/ komuby dobrze Rzeczpospolitą poruczyć mogli. *ModrzBaz* 44.

»zdradzić rzeczpospolitą; zdrajca rzeczypospolitej« (1;5): *UstPraw* E3v; Ale kto dobrze rozmyślnie/ chocia y widząc iáwną zelżywość swá [...] zdrádzi Rzeczpospolitą/ zdrádzi potomstwo swoie/ [...] o iuz tákemu nie tylko áby tho odpuszczono być miáło/ áleby słurownie ták miáł być wypędzon záwždy od słuoku ludzi poćiwych *RejZwierc* 37v; Henryk tez wPinczowie przed iedną osóba [...] nazwał wim zdraycá Rptey y niecnotą *ActReg* 70, 50; *SkarKazSej* 670a marg.

Wyrażenia: »dobre rzeczypospolitej« = *pomyślność, dobrostan rzeczypospolitej* [szyk 38:1] (39): *MetrKor* 38/287; ale WM z powinowactwa swego rozpomnieć raczycie, jeśli się w Polsce to ma dziać, co kto chce, czy to co prawa uczą a potrzebują ku dobremu RP *Diar* 36; tedy WKM nasz MP zwierzchności swej pańskiej krolewskiej ku dobremu RP, ku uspokojeniu koronnemu zachować nas tak sam racz *Diar* 49, 22, 35, 37, 39, 65 [2 r.] (14); *DiarDop* 113; *OrzRozm* P4v, Q4; *Prot* D3v; *RejZwierc* 145; gdyż to rozumie^m o káżdym że dla dobrego Rzeczypospolitey tho czyni/ thákze y

pożytkow Pańftwá Koronnego/ nic prace fwey nie żálując *MycPrz* II B[3]; *SkarJedn* A7; ktemu iako wiele natym należy dodobrego Rptey aby dystractia animuszow ludzkich [...] skoiona była *ActReg* 135, 31, 57, 170; *OrzJan* 51, 130; Bydź wiernym/ czuynym/ pilnym Senatorem: ktoryby fie y opponowác winien przy Práwie/ y dobrem Rzeczyośpolitéy. *SarnStat* 230, *8, 46, 47, 52 *marg*, 283 (10); *PowodPr* 26 *marg*; *SkarKazSej* 694a.

»dobro(-a) rzeczyospolitej« = *bogactwo, zasoby materialne rzeczyospolitej* [szyk 12:1] (13): i ktobykolwiek dobra Rzeczyospolitej używał, aby też do tej obrony się przyłożył. *Diar* 77; *GliczKsiqż* K7v; *MycPrz* II A; *PaprUp* I3, K2v; Dobrá Rzeczyośpolitéy do kupy zgrómádzác, y zás onémi fczodrze y opátrznie [...] fzfáwówać. *SarnStat* 82, 413; *PowodPr* 76; A żeby ten fkarb Rzeczyośp: co raz przymnażan był/ tedy zdálobymi fie/ áby wśytkie *in genere* dobrá Rzeczyośp: y Krolá Iego M. [...] rewidowáne/ y fłufznie táxowáne były *VotSzl* D, Cv, D, D3v, E2.

»rzczyospolita Korony (Polskiej), koronna« [szyk 2:2] (2:2): iż za czasow panowania swego ilekroć jeno Rzeczyospolita Korony tej opatrzenia ktorego potrzebuie [...] omieszkiwać nie raczysz sejmow Koronie zwykłych *Diar* 20; *BialKaz* K; zá pozwoleniém wśzech P. P. Rad náfzych duchownych y świetckich/ y Połłów ziemfkich/ y wśytkiéy R. P. Koronnéy [...] wárujemy [...] *SarnStat* 1058 [*idem*] 1187.

»rzczyospolita krolestwa« = *respublica regni* *JanStat* (7): IZ ztąd wielką fzkodę do Rzeczyośpolitéy królestwá widzimy przychodźić: żełmy od kilká lat pieniędzy przeštáli bić *SarnStat* 409 [*idem* 1131]; fkázując: áby [...] wśyftki y koźdę z ośobná Rzeczyośpolitéy [!] Królestwá náfzého brzemioná [...] znośić *SarnStat* 1211, 35, 978, 979, 1131, 1139.

»rzczyospolita krześcijańska« = *respublica christiana* *Modrz, JanStat* [szyk 10:1] (11): *Diar* 90 [2 r.]; ták też y rodzicy [...] nyech dzyeći karzą [...] áby fnich co dobrego mogło vrosć/ coby było ku czći/ y ku chwale pánu Bogu/ thák rzeczy ośpolitey krześcijańfkyy tudzyeřz przyyacelom ku pocyeřfe. *GliczKsiqż* G5, E4v, K7v; *RejWiz* A3; *StryjWjaz* B4; My w Krześćiánfkiey Rzeczyośpóśpolitey [!] tákowych Vrzędnikow niemamy *ModrzBaz* 31v; *OrzJan* 132; *SarnStat* 178, 922.

»majestat rzeczyospolitej« (1): aby KJM miał z czego opatrować potrzeby tak stanu swego ku dostojenřtwu majestatu RP, ták też ku opatrowaniu potrzeb inych *DiarDop* 112.

»obywatele rzeczyospolitej« (2): Iáko pomoderowác wypráwę może/ żeby y potrzebie Rzeczyp. y nieobćiążeniu obywatelow Rzeczyp. dogodźić *GrabPospR* M, M.

[»rzczyospolita państw naszych [= *królewskich*]«: Nie baczemy też tego do siebie, żebyśmy niejako zaniedbać mieli w tem zacnych a poćściwych i pożytecznych nam i rzeczyospolitej państw naszych posług *WM ListyZygmAug* 1562/416, 1562/408, 412.]

»(spolna) rzczyospolita (tak) Korony Polskiej (jako) i Wielkiego Księřtwa Litewskiego« (2): Naprzod/ iż áczkolwiek były ftóre Spify [...] pomnożenié y lepszy fśpóśb Rzeczyośpolitéy ták Korony Polfkiéy/ iáko y Wielkiégo Księřtwá Litewfkiégo czyniácé/ rc. Wfzákóź iż [...] *SarnStat* 1020, 1203.

»(spolna) rzczyospolita obojga narodow(-u) (a. narodu polskiego i litewskiego)« (6): iżebyfmy domá dobry porządek poftánowiwfzy/ fnádniéy nieprzyacielowi odpór dáć mogli/ y krzywd

dawnych/ które ciérpi Rzeczpołpolita łpólna narodu Polłkiégó y Litewłkiégó [...] powetowác *SarnStat* 851; Które ártykuły iż [...] prze inłzé gwałtownieyłzé potrzeby Rzeczypo. oboygá narodu [...] wárowáné bydź niemogły [...] *SarnStat* 1019, 426 [2 r.], 1204, 1205.

»Rzeczpospolita Polska« (20): *GroicPorz* B4v; *LeszczRzecz* A2v; że Exekucya Polłka nic inego nie iełt/ iedno łzácówánie Rzeczypołpolitey Polłkiey *OrzRozm* B3, B2v, K2, L3; *Paprpán* C3; *ModrzBaz* 140v *marg*; żeby kiedy [...] do niezgod: y do wylania krwi: w tey ták długo trwáiącey rzeczy połpolitey náłzey Polłkiey nie przyłżło. *CzechEpPorz* **1, **2; Przetóć w Rzeczypołpolitey náłzey Polłkiey iełt to piékný porzádek/ że do boku Páńłkiégó łá przydáni łtrożowie *Phil* S3, S3 *marg*; *SarnStat* 1200, 1308; *GrabPospR* Lv; *PowodPr* 4 *marg*, 54, 60 *marg*, 78 *marg*; Przed łtem lat naznáczniey poczęłá łię náchylác do inych krolełtwu przeciwnych rzádoł tá Rzeczpołpolita Polłka. *SkarKazSej* 691b.

»poprawa rzeczypospolitej; naprawa w rzeczypospolitej« (13;1): Andrzejá Fryczá Modrzewskiego do Krolá/ do pánoł Rad/ do Biskupoł/ y iney Kłiężey/ [...] o popráwie Rzeczypołpolitey [*de emendanda republica*] Kłięgi pirwłze *ModrzBaz* 1, kt, 2v *łp*, 69v, 101v, 128, 137 [3 r.], 144v; *ModrzBazBud* ¶5, ¶6v; do czegóž máłż W.K.M. tego łczęłłcia wielkiégó naprzedniey vzyć iedno do napráwy w Rzeczypołpolitey álbo Correctury praw? *SarnStat* *3.

»potrzeba(-y) rzeczypospolitej« = *reipublicae necessitas* *Modrz*, *JanStat*; *necessitas communis*, *reipublicae negotium a. utilitas* *JanStat* [szyk 67:5] (72): *ZapWar* 1534 nr 2371; *ComCrac* 13; *Diar* 37 [2 r.], 47; *DiarDop* 112, 113; *RejZwierz* 82v; *BielKron* 386v; *RejPos* 252v; Przydzieli teź iáká potrzebá Rzeczypołpolitey á w cóž łie przygodzi [*człowiek zaprzátnięty łwiatem*]? kiedy niewie nic/ nieumie nic/ nie widał nic *RejZwierc* 143; Kiedyby te nakłády ná inłze Rzeczypołpolitey potrzeby obrácáno/ bárzoby to dobrze byłó. *ModrzBaz* 94; á włzákże závždy wedle dochodu káżdego/ iákoby potrzebá Rzeczypołpolitey vkázowálá/ áby ztáđ żołnierzom płácono. *ModrzBaz* 120; żeby to Rzeczypołpolitey byłó potrzebno/ áby był łkarb zálóžon/ z ktoregoby łzedł nakłáđ ná woynę/ y ná inłze Rzeczypołpolitey potrzeby. *ModrzBaz* 140, 43v, 93v, 119v, 124v, 125, 131, 138v; *SkarŻyw* A2v; Thenze Kwarte vmowiona ná potrzebe rzetzi połpo náłwoi tilko pozitek obratzał. *Paprup* I3, E4v, F3; A nowem Panem bendác niemozemy sami przez się wszytkich potrzeb RP: obaczyc y considerowac *ActReg* 137, 10, 25, 45, 134, 137, 144; Dobrá Królewłkié w potrzebie Rzeczypołpolitey, iedno ná Séymie Wáłnym máią bydź zápiłowáné *SarnStat* 83; SęDZIA, PODSęDEK, á Piłarż/ przez Komornikół niech łobie łáđzą czterykroć w rok: chybáby chorobá ábo potrzebá Rzeczypołpolitey przekázic temu miálá *SarnStat* 557; których [*książąt Wiłniowieckich*] do téy połługi y potrzeby Rzeczypołpolitey przecił Moskiewłkiému potrzebuiemy. *SarnStat* 1197, 30 [2 r.], 45, 55, 83, 85 (33); *GrabPospR* Kv, M, Mv, M4; *VotSzl* Dv, F; Bierzem przykłáđ z tych kilá przełżłych łeymow/ ná ktorych nic łię dobrego w ták wielkich y nagłych Rzeczypołpolitey potrzebách/ łtánóvic nie mogłó. *SkarKazSej* 695b, 674a.

»pożyteczny (a. pożyteczno, a. użyteczno), pożytek uczynić (a. być z pożytkiem itp.) rzeczypospolitej (D); pożytek rzeczypospolitej (G)« = *commodum a. utilitas reipublicae* *Modrz*, *JanStat*; *reipublicae (per)commodus a. utilis (a. perutile)*; *conducit a. convenit a. usui esse reipublicae; e republica esse, ad rempublicam pertinere; commoditas reipublicae* *Modrz*; *expedit reipublicae* *JanStat*

[szyk 64:23] (37:13;37): *ComCrac* 13 [2 r.]; Mi przeto zandanie i prozbi ich vidzancz slusne i rzeczi pospolithej pozitheczne wissei mianowanich i opisanich w rzeczach i condicziach przy constitucziei seimowej corunnei oni zachowiwamy. *ZapWar* 1545 nr 2646; Też by IchM pilnie strzec urzędu swego z powinności raczyli, każda uchwała WKM wypełnić by się musiała ku pożytku Rzeczypospolitej. *Diar* 72, 65, 75; *DiarDop* 115; *GliczKsiąż* A2; *GroicPorz* B4v; *BielKron* 415v; *OrzQuin* E2; *SienLek* a4; *SienLekAndr* a3; *BielSpr* 76; *PapPrPan* Y2v; Iáko tento Bolesław był Krol práwy/ dobry/ ípráwiedliwy/ a Rzeczypospolitey pożyteczny/ Czytay Kroniki Marciná Wolfkie⁸⁰. *ModrzBaz* [16] *marg*; Niemoże ten który gárdzi Bogiem y ludźmi/ áni vcźciwości/ áni prawdziwego Rzeczypospolitey pożytku obáczyć. *ModrzBaz* 28; ktorých [towarów] gdyby była cená słuźna poftánowioná/ byłoby to z pożytkiem Rzeczypospolitey. *ModrzBaz* 34v; A Rzeczypospolitey pożytecznie íeft mieć takie przełożone/ ktorziby máiętność fwą mieli dobrze vgruntowaną *ModrzBaz* 40v; Iákoż tedy to Práwo może być chwalone/ ktore nieiednáko wfzytkiey Rzeczypospolitey íeft pożyteczne *ModrzBaz* 70v; á íelliby ktorzi [posłowie ziemscy] przyiecháli/ pożytecznieyby było Rzeczypospolitey/ kiedyby z fkárbu nic nie bráli. *ModrzBaz* 93v, 26, 27v, 28, 29v, 32 (42); *ModrzBazBud* ¶6; *KochFr* 123; Bo á coż po owym ná woynie/ który nágo/ á z kijem idzie? Więcey z niego szkody/ niż pożytku Rzeczyposp: roście? *GórnRozm* K3v; *PapPrUp* C4, L4; *ActReg* 107, 108; *Phil* E; PRzywileie máią bydź chowáné, które zwláfczá służą ku pożytkóm Rzeczypospolitéy. *SarnStat* 62; IEft wielce pożytecznie Rzeczypospolitéy/ áby poddáni ípokoinie żyli *SarnStat* 118, 36, 46, 51, 87, 88 (19); *GrabPospR* Lv, N2v; Więc y pobory tak wielkie y częłte w tym vkrzywdzeniu duchownych/ coż zá pożytek vcźniły Rzeczyposp. *PowodPr* 24, 77; *SkarKazSej* 694b.

»skarby rzeczypospolitej« = *fiscus a. thesaurus reipublicae* *Modrz, JanStat; reipublicae aerarium, mons pietatis* *Modrz* [szyk 53:2] (55): O záłożeniu fkárbu Rzeczypospolitey/ ná ktore záłożenie miał by káždy raz połowicę dochodu fwego dáć *ModrzBaz* 119, 121v, 123 [4 r.], 124v, 125, 138v, 139, 140; *PapPrUp* Ev, G4, K, L3; *OrzJan* 83; iż ták dálece rozmnożyła sie [liczba posłów ziemskich]/ że téż fkarb Rzeczypospolitéy ná nie nád ípráwiedliwość był obciążon *SarnStat* 42; Ktorých to szkód zapláty/ czwarta część Aktorowi/ á trzy ná fkarb Rzeczypospolitéy do Ráwy y Wilná nákazáné bydź máią. *SarnStat* 443, 360, 387; WYPRAWA ná woynę/ iáka może być ínádnie poki fie Skarb Rzeczypospolitey nie vbogáci. *GrabPospR kt*, L2; A żeby ten fkarb Rzeczyposp: co raz przymnażan był/ tedy zdálobymi fie/ áby wfzytkie *in genere* dobrá Rzeczyposp: [...] rewidowáne/ y słuźnie táxowáne były *VotSzl* D; tedybym y ia rad zezwolił/ żebychmy y my czymkolwiek czáfu pokoju *quotannis* ten fkarb Rzeczyposp: pošíláli *VotSzl* D2; Naprzod tedy iżby do tego fkárbu Rzeczyposp: chowánia/ pewnego mieyfcá y wárownego było potrzebá/ tedy nie rozumiem ínádniefzego nád Ráwłki/ Wárfzáfki ábo Tykoćínłki zamek *VotSzl* D4v, *kt*, A4, B3v, C4v, D [2 r.] (34).

»skaza, skaźca rzeczypospolitej« = *pernicies reipublicae* *Modrz* [szyk 10:1] (8:3): Ktoby gnał woły álbo wiozł fkory/ y ínfe tym rowne z krolestwá/ á clá by niedał: táki ma być karan winá iáko fkaźcá rzeczy pospolitey *UstPraw* Ev; *BielKron* 262; *BielSpr* b4; á potym zniénaglá przyfzedłby ten wrząd do ludzi złych/ íędzić nieumieiących á nikczemnych/ co iákąby fkáżę Rzeczypospolitey przyniosło/ ztych káždy poznáwác może *ModrzBaz* 93v; *KochWr* 22; *PapPrUp* H2v, I2v, K, O; *SkarKazSej* 681b

marg; Włzędy gonia y wiążą/ włzędy ich [*ludzi próżnujących*] śiepáią/ Iák Rzeczypołpolitey połpolitą fłkázę *KlonWor* 37.

»stan(y) rzeczypospolitej« (9): *LeszczRzecz* A3, A3v; Y práwo dawcá práwi [*Platon*] táki nie dobry ieft/ ktory nie obmyśla/ żeby włyfłtkie ftany R.P. wzgodzie/ y miłości z łobą żyli ále [...] *GórnRozm* B; *ActReg* 134; brácią rodzoną/ Synowce przerzeczonego świętęy pámięci Króla Stephaná/ zá Indigeny téy R.P. przymuiemy/ y do włzech fwobód y wolności Szłáchetckiego ftanu téy R.P. przypuńczamy *SarnStat* 1140, 114, 443, 445; *PowodPr* 4.

»stroż rzeczypospolitej« = *custos reipublicae* *Modrz* [szyk 9:1] (10): *RejZwierc* 36, 194v, 245; *ModrzBaz* 26, 50v; *CzechEp* 11, 406; [*Jan Tarnowski*] Czuynym ftrózem był zówfze połpolitéy rzeczy/ Iéy pożytek/ przed fwoim/ miał ná dobręy pieczy *KochTarn* 74; Trzeći [*stan*] ieft Rycérftwo/ w którym iefteście W.M. włyfcy/ ftróże Rzeczypołpolitéy *OrzJan* 49; *SarnStat* 454.

»szkoda (a. uszkodzenie) rzeczypospolitej (G); szkodliwy rzeczypospolitej (D)« = *reipublicae iactura* *Modrz*, *JanStat*; *reipublicae nocens a. perniciosus a. obesse, pernicies reipublicae* *Modrz*; *detrimentum a. incommodum reipublicae* *JanStat* [szyk 48:13] (50;11): *ComCrac* 12v, 13, 14; A przeto gdyśmy słyszeli radę W(aszych) W(ielmożności), żeście o potocznej obronie pirwej radzić namawiili [!], iż się to nam szkodliwo Rzeczypospolitej i nam nieprzystojno widzi przysłiśmy znowu ku WM Panom swem Radam Koronnem. *Diar* 26, 26, 73 [2 r.], 74 [2 r.]; *DiarDop* 110; Gdy z łobą gładce mowić będziemy/ może fye y Przyśięgá Krolewlka w Polfzce odmienić/ bez fzkody Rzeczypołpolitey. *OrzRozm* B3v, S2; áby każdy Pofeł/ któryby z pożytkiem fwym/ á z fzkodą Rzeczypołpolitéy/ do Powiátu fye wrócił/ był tą Winą Wenecką karány. *OrzQuin* C3v, B2, L2v; *BielSpr* 26, 60v; *MycPrz* II Cv; Były dobrá Krolewlkie rozebráne podomách flácheckich/ ku fzkodzie Rzeczypołpolitey. *BialKaz* K4; Nic tedy nieieft Rzeczypołpolitey fzkodliwzego/ iáko praw á karánia rozność/ wedle rozności wyftępujących. *ModrzBaz* 72v; Bo niemálfz nic Rzeczypołpolitey tak fzkodliwego/ iedno gdy niektorzi możni niepodeymuią kárności od Rzeczypołpolitey włożoney. *ModrzBaz* 96, 1, 19, 22, 77; Władiłlaw Starłzi Sin Iagielow po fmierci Oycowłkiei na Kroleftwo obran potem na Wegierłkie zwielka fzkoda R:P: *PaprUp* C4, C4v, D2, I3v [2 r.], I4, Kv; *ActReg* 24 [2 r.]; ábo więtfzaby fzkodá Rzeczypołp: byłá/ gdyby o męzoboyftwo káráno/ niźli gdy o krádziefz karzą? *GórnRozm* E3v, Bv, Kv *marg*; *OrzJan* 70; FRymárki włytkié/ któreby były z fzkodą Rzeczypołpolitéy/ máią fie náząd cofnąć *SarnStat* 90; Bunty y Guerry czynić, ieft Rzeczypołpolitéy fzkodliwa. *SarnStat* 118, 90, 178, 193, 199, 384 (18); *GrabPospR* N3v; *PowodPr* 24 *marg*, 58, 72; *SkarKazSej* 684b.

»upadek rzeczypospolitej; rzeczpospolita upadła« = *politiae iactura* *JanStat* (5;3); *OrzRozm* Kv *marg*; Potym tak Krol iáko y Radá myslili o tym iákoby záfię Rzeczypołpolita vpádła byłá nápráwiona *BielKron* 405; Iż nie mamy ni pífmá áni obyczáiu [...]. Iákoby páná obrác/ y coby s tym począc/ [...] A iáki to vpadek Połpolitey rzeczy/ Snádnie fie w tym obaczy/ kto to ma ná pieczy. *RejZwierc* 249, 37v, 186v; *ModrzBazStryj* ¶2v; abowiem [*ludzie spierający się o wiarę*] wnořzą roftérk miedzy ludzi/ záczym pewny vpadek [...] idzie Rzeczypołpolitéy *KochWr* 25; *SarnStat* 218.

»urząd rzeczypospolitej« = *officium Reipublicae Modrz; publicum officium JanStat (3): ModrzBaz 139; áni ma bydź [obrażenie majestatu królewskiego] ná inné ołoby/ choć ná łobie vrzędy Rzeczypołpolitéy nołżą/ wyciągáné SarnStat 43, 22.*

»wszy(s)tka (a. wsza) rzeczpospolita« = *cuncta a. tota a. universa respublica Modrz [szyk 30:5] (35): Diar 72, 73; DiarDop 113; ktorzy by [królowie] [...] nas do końcá płowác tym nie dopułzczáli: ktorzy miłością Rzeczypołpolitey/ obłudnie łye chlubiąc/ włzytkę Rzeczypołpolitą náłżę płuią. OrzRozm A2v; OrzQuin C3v; Bo to iełt rzecz iáwna/ iż mnogie y wielkie pożytki do włzytkiey Rzeczypołpolitey [...] od dworu przychodzą ModrzBaz 12v; Ktoż tego niebaczy/ iż zá vczynieniem gwałtu iednemu obywatelowi/ dzieie łię gwałt práwam włzytkiey Rzeczypołpolitey służacem? ModrzBaz 77v, 15v, 24v [2 r.], 70v, 95, 101v, 144v; StryjKron 722; ReszPrz 105; Górnrzozm G3v, K2; PaprUp G4v; ActReg 32, 116; OrzJan 49, 51; SarnStat 441, 1058, 1187, 1204, 1207; SkarKaz 611b; VotSzl Ev; GosłCast 7; Ktoż lepiej pokoy/ y zgodę/ y iedność miedzy ludźmi/ ná czym włzytká Rzeczypołpolita łtoi/ vczynić może/ iáko ieden? SkarKazSej 691a, 669b, 677a, 705a.*

Szeregi: »(nie tylko, ani) Bog ani ((ale) i) rzeczpospolita« (3): *Diar 33; Boby przedłię y pomocz niemáła ku obronie/ y leplża chwałá Páńłka s tego być mogłá/ gdyby tám [tj. na granicach] Rycerłki człowiek łiedział/ obowiazány poćciwą powinnołciá łwoiá/ á Bogu y Rzeczypołpolitey łłuzył. RejZwierc 187, 139. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]*

»Korona (Polska), (i, a) rzeczpospolita« [szyk 5:1] (6): *łkąd by łie [...] łławá [...] tey łławney á zacney Koronie y iey Rzeczypołpolithey vmnożyć łie mogłá. RejZwierc 182, 119v; Górnrzozm G3v; Z téy tedy przyczyny zániechawłzy włzelkiéy dziedźicznéy Succesłiiéy ná Ziemię Litewłką [...] dobrowolnie Rzeczypołpolitéy á téy łławney Koronie Polłkiéy odstępuiemy SarnStat 1002; Miłuyćie oyczynę tę łwoię y to Hieruzálem łwoie/ to iełt koronę tę y Rzeczpołpo: SkarKazSej 665b, 665b.*

»(jako, tak) kołciół, (jako, i, a, albo, tak) rzeczpospolita; (tak) kołcielny abo (jako teź) rzeczypospolitej« = *ecclesia et (aut) respublica Modrz, JanStat [szyk 10:4] (11;3): RejWiz A3; OrzList e4; WujJud a2, a4; RejPosWstaw 42; ModrzBaz 131; O by dziś w to pilnie y zboiáźniá weyrzeli Pánowie/ y ci ktorym kołciół y rzecz połpolita zleconá iełt/ iáko ćierpiąc rozerwánie tákie [tj. wiary]/ y niekrocąc go gdy mogą: łami karáni będą SkarŻyw 504; PaprUp Dv; IZ Kołciół Boży [...] ma opátrzcć/ áby vbodzy [...] mieli łie gdzie vczyć/ áby zá tą łpráwą Rzeczypołpolita y Kołciół był náukámi łwiétny/ y vczonémi ludźmi zdobiony SarnStat 199; Dla czego my niemniéy Rzeczypołpolitéy/ iáko teź Kołcielnéy [...] łzkodźie chcąc zábieżćc vłtáwiamy: [...] SarnStat 922, 193 [2 r.]; Iáko Kołciół Boży: Naiáśnieyłzy M. Krolu ták R.P. práwem Krzełciáńłkim łporządżona/ może być przyrownána Okrętowi PowodPr 2; SkarKaz 609b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]*

»(tak, abo, i, ani) krol (a. Wasza Krolewska Miłóść), (abo, i, jako, to jest, ani) rzeczpospolita; krol z rzeczapołpolitá; krolewski i (albo) rzeczypospolitej« = *vel princeps vel respublica Modrz; regius et reipublicae JanStat [szyk 25:9] (30;1;3): MetrKor 38/287; LibLeg 11/9v; ComCrac 14v; Nie zamknęłc Rzeczpospolita ręki KJM ku opatrowaniu dobrych a godnych sług Rzeczypospolitej i KJM Diar 74, 68, 77 [2 r.]; GroicPorz 14v, ii; ktemu iełzce rzecz przyłtoyna nie iełt/ [...] á że by Krolowi to iełt Rzeczypołpolitey/ niewolno byłó dáć z łwego łłudze godnemu łwemu OrzRozm R3; ModrzBaz 82, 94; NiemObr 171, 172; Ritwianłkie ono Ółwiecimłkiego y Zatorłkiego Powiatow Dołtawłzi Kólztem*

y Meftwem fwem/ Krolowi abo ratzei Rzeci Połpolitei darował *Paprup* E4, E4v; *ActReg* 89, 97, 117, 118, 154, 169; Y dla tegom wizerunk téy rzeczy ná Séymie przelżłym Królowi Ie⁸⁰ M. y Rzeczypo. iáwnie podał *SarnStat* *7v; á przelżtrégáiąc w tym pożytku fkárbu náłżego Królewłkiégo y Rzeczypołpolitéy/ zákázuiemy vżywania foli połtronnéy *SarnStat* 387, 36, 1207, 1225, 1268, 1269; *VotSzl* Cv, D; *GosłCast* 7; Boże day wam to baczenie/ ábysście fię tym takim łakomftwem/ Krolá y Rzeczypołpolitá obrazáiąc/ łami nie gubili *SkarKazSej* 693b, 693b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»(i) rzeczpospolita i krolestwo« = *respublica et regnum(que)* *JanStat* [szyk 8:5] (13): *OrzJan* 130; Któré Miáltá y Miálteczka [...] niech tákowy porządek miedzy łobá chowáią: áby połtronnéy foli ku łzkodzie Rzeczypołpol. y Królestwá náłżego v siebie nie mieli *SarnStat* 385, 178, 922, 926, 950, 979; Naprzod wielkie łzczęście ielł krolestwá y Rzeczypołpo: gdy ludzie swoie záchowuie w iedności/ zgodzie/ y miłości łpolney *SkarKazSej* 683b; Záchowuycież/ przezacni Senatorowie/ w cáłości fwey wiaré ś. Kátholická/ chcecieli áby Rzeczypołp: y krolestwo to trwałe było *SkarKazSej* 688a, 670a, 681b *margin*, 682a, 683a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»(i, abo) ludzie (a. lud) i (abo, to jest) rzeczpospolita« = *res publica vel privatorum* *Modrz* [szyk 4:1] (5): Abowiem áczechmy w on čás mogli y ludziom y Rzeczypołpolitey więcey służyć/ ále nie ták potrzebnie y nie ták rozważnie/ iáko iuż teraz *RejZwierc* 162v, 139v; *ModrzBaz* 83; Táká miłością ku ludziom ábo Rzeczypołpo: zápalác fię maćie/ wy ktorzy o dobrym połpolitym rádźicie. *SkarKazSej* 665a, 667b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»(albo) majestat krolewski (a. Waszej Krolewskiej Miłości) albo (i) rzeczpospolita« = *respublica aut maiestas regia* *JanStat* [szyk 3:1] (4): *DiarDop* 105; y co będę wiedział/ y będę rozumiał Máiełtatowi krolewłkiemu/ y Rzeczypołpolitey obráźliwego y łzkodliwego/ przelżtrégáć będę *SarnStat* 36; TEż łam Podłkárbi [...] będzie czynił wypráwy/ przepowádania/ ráchunki ludzi słuźebnych/ Dworzan/ y włyłtkich/ którym względem słuźby/ álbo od Rzeczypołpolitéy álbo od Máiełtatu Królewłkiégo będzie co winno. *SarnStat* 412, 35. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»rzeczpospolita i narod« (1): Czy będzie kto ták nietrwáiący o ozdobe fwą/ ktorzyby ná te ták zacne ozdoby Rzeczypołp. y narodu náłżego/ tego kęłá máiętności fwey vdzielić záłował? *GrabPospR* N2.

»rzeczpospolita i (albo) ojczyzna« [szyk 7:2] (9): *RejZwierc* 23v, 30v, 35v; *RejPosWstaw* 42; *SarnStat* 153, 1207; áby [urzędnicy] hárdości/ zbytkow y próżnych vtrat/ w iedwabiách y winie y rołkólzách zániecháli/ á dołtátek fwoy/ ná obronę R.P. y oyczyzny miłey/ ná vbogie y ná kościóły obracáli. *SkarKaz*)(2v; Lecźcielz pierwey tę chorá swoię mátkę/ tę miłá oyczyznę y Rzeczypołp: swoię. *SkarKazSej* 664a; ábysście nic łobie ták miłego/ ták wesołego nie mieli/ iáko dobro Ierozolimy swoiey/ to ielł Rzeczypołpo: y oyczyzny swoiey. *SkarKazSej* 665b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»(i) pan i (ani) rzeczpospolita« = *princeps et respublica* *Modrz* [szyk 5:1] (6): *RejZwierc* [193]v; Wiele ich ielł/ ktorzi częścią słowy/ częścią teź inłzym łpołobem obráźią Páná y Rzeczypołpolitá *ModrzBaz* 81v, 81v; *SkarJedn* 375; A coć bóg dáł z łálki fwey/ tym łzáfuielz bácznie/ Słuźąc pánu/ y rzeczy połpolitéy zńácznie. *KochFr* 84; *Paprup* H.

»rzeczpospolita i pospolstwo« (1): ále Rzeczpołpolita y połpolítwo iey/ ktożkolwiek iey dobrze czyni y w całości zachowywa ią/ tego łobie godnym być zowie *OrzRozm* P2v.

»rzeczpospolita a (i) prawa« (2): *RejZwierc* B3; iákoż z tákimi rozboyniki towarzysztwo być ma/ y łpolney Rzeczypołpolitey y praw vzywánie? *SkarKazSej* 685a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»reliija i rzeczpospolita« (1): Bo iefli pożytku łzukać chcemy záifte niemálz nád ten wíętfzego/ ktory z łzkoł przychodzi do Religiey y do Rzeczypołpolitey [*ad religiones et respublicas*]. *ModrzBaz* 131.

»stany i rzeczpospolita« (2): tak postanawiamy, ze zołnierzow zadnych przyimować nie bedziemy beż wiadomosci wszytkich Stanow y Rptey *ActReg* 43; *SarnStat* 1207.

»rzeczpospolita i wiara« = *respublica et religio* *Modrz* [szyk 2:2] (4): Wíęć iáko w Wierze/ ták y w Połpolitéy rzeczy/ Káždy łwá porze/ káždy łwoie ma ná pieczy. *KochZg* A2; Záprawdę zá przednieyfze ofoby máią być poczytáni oni/ ktorzi [...] łtáraią się o to/ áby się Rzeczypołpolitey y Wierze świętey przysłużyli *ModrzBaz* 39v, 137; *ReszList* 188. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»(i) rzeczpospolita i zbor« = *respublica et (ac) ecclesia, religio et respublica* *Modrz* [szyk 4:3] (7): z ktorych [*nauk*] wiele bárzo wielkich pożytkow do Rzeczypołpolitey/ y do Zboru przychodzi? *ModrzBaz* 134; tedy wiela/ á bez máła przednieyfzych powinności/ od oboygá łtanu ludzi y Rzeczpołpolita y Zbor potrzebuie. *ModrzBaz* 135v, 6, 33, 58, 133, 135v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

Personifikacja (30): *RejRozpr* K2; RZeczpołpolitą nágo/ ná wozye máluia/ Ano iá rozni ludzye/ rozlicznie łzacuia. *RejZwierz* 109, A5, A5v [2 r.], A6v; Ale Rzeczpołpolita máło álbo nic ogláda łye ná rod/ albo ná zacność czyię *OrzRozm* P2v; ktorych ludzi godnych dzielność Rzeczpołpolita niczem inem iedno wymowá á męłtwem [...] łádzi. *OrzRozm* R2v, P2, P2v [2 r.], P3, R3 [3 r.]; *KochZg* A4; *OrzQuin* S3 [2 r.]; Lákomłtvo nie zgáło. Dla ktorego nie tylko vbołtvo žáluie/ Sáma Rzeczpołpolita iuz łię ledwo czuie *Prot* Dv; Rzeczpołpolita leży nędzami y trudnościami obciázoná. *ModrzBaz* 64; y lámá Rzeczpołpolita nie dobrze łię ma/ gdy káždy nieprzełtawáiac ná łwem vrzędzie/ miełza cudze chciwoścía gorności *ModrzBaz* 68v, [41], 46v, 93, 118v; ták Rzeczpołpolita potrzebuie przy boku łwym vłtawicznie Doktorow/ to iefł Senatorow *GórnRozm* K, K, M4v; *ActReg* 90; *PowodPr* 78.

W przen (84) : Widziemy i czujemy to dobrze, że wszytki członki w RP wystápiły z stawow swoich *DiarDop* 109, 109 [2 r.]; *GroicPorz* ev; *RejZwierz* 78, 105; Ták że y wy tą vporná Exekucyá wáłzá/ Rzeczpołpolithá pewnie wzgorę nogami wywroćicie. *OrzRozm* B2v; prołzę włzech dla Pána Bogá/ ábyłmy tych węgorszów w tym odmęcie Rzeczypołpolitéy łowić ná Seymiéch przełtáli *OrzQuin* D4; *RejZwierc* 194, 222v, 223; *ModrzBaz* 27, 46, 50; Nie rozumieią ludzie/ áni łię w tym czuia/ Iáki to wrzod łzkodliwy w rzeczypołpolitey/ Młódź włzeteczna *KochOdpr* C3; A młodzi ludzie łá iáko ziárná połiáne/ z ktorych gdy vroście zboże/ y dołrzeie żác Rzeczpołpolita będzie *GórnRozm* F3, G3v, K, N2v; *Phil* O2; *SarnStat* *8v, 454; *GrabPospR* M; *PowodPr* 26, 56, 63 *marg*; Gdy wiára Kátholicka y duchowny łtan nárułzony iefł/ iáko ránne ferce pędká smierć Rzeczypołp: przywodzi. *SkarKazSej* 689a, 664a, 697b *marg*, 705b; *KlonWor* 13.

Wyrażenia: »choroba rzeczypospolitej« [szyk 10:3] (13): *PowodPr* 79; KAZANIE WTORE. O miłości ku oyczyźnie/ y o pierwfzey chorobie Rzeczypołp: ktora ieft z niezyczliwości ku oyczyźnie *SkarKazSej* 664; KAZANIE TRZECIE. O drugiey chorobie Rzeczypołpolitey/ ktora ieft z niezgody domowej. *SkarKazSej* 671; KAZANIE CZWARTE. O trzećiey chorobie Rzeczypołpolitey/ ktora ieft nárufzenie religiey Kátholickiey przez zarázę heretycką. *SkarKazSej* 677, 664a marg, b, 671a, 673a, 688 (12).

»ciało rzeczypospolitej« = *corpus reipublicae* *Modrz* [szyk 7:1] (8): *ModrzBaz* 77v; *ActReg* 136; Religia y ftan duchowny w ćiele Rzeczypołpolitey ieft iáko ferce zákryte y wnątrzne *SkarKazSej* 689a, 666a, 669b, 682a; Ták teź ćiało Rzeczypołpolitey zniščzćećby muśiało y wniwecz fię obroćić/ iefliby vboźlzy wydźierał máiętność bogátfzemu *KlonWor ded **3v, ded **3*.

»członki (a. członek) rzeczypospolitej« = *reipublicae membra* *Modrz* [szyk 4:2] (6): *ModrzBaz* 20, 125v; Więc iż człowiek z nás káždy członkiem ieft R.P. tedy to co zle ieft wzyftkiem/ iednemu tobie dobrze bydź nię mozę [!] *GórnRozm* Bv, L3; *ActReg* 133; *VotSzl* A2v.

»fundament rzeczypospolitej« (2): *KochWr* 25; Cáość duchowieńftwá/ fundámentem R.P. ieft. *PowodPr* 81 marg.

»łódź (a. łodka) rzeczypospolitej« = *navis reipublicae* *Modrz* (4): *GórnDworz* Ee; Wfzytcy fie wieźiemy iáko w iedney łódzi Rzeczypołpolitey: słuźna rzecz/ ábychmy iey fpolnemi śilámi przeciw káźdey nawáłności bronili. *ModrzBaz* 125v, 122; *PowodPr* 54 marg.

»matka rzeczpospolita« [szyk 3:1] (4): máło ich widáć/ áby s práwey chući opátrowáli doległości tey mátki fwiętey fwoiey Rzeczypołpolitey. *RejZwierc* 188v; tżemu niepatrzicie á nieobatzitzie fkod y krziwdi matky fwey R:P: *PaprUp* Kv; *VotSzl* D, Dv.

»nawa rzeczypospolitej« (3): Gdy tá Nawá R.P. náłzey nawáłnością iákąś od Bogá dopuľczoną tonie: znák ieft/ że y zbytkámi obćiążona ieft/ y czymśi co Bogá ofobliwie obraża záftápona. *PowodPr* 54, 3, 56.

»zdrowie rzeczypospolitej« = *salus reipublicae* *Modrz* [szyk 11:1] (12): *GórnDworz* L6v; Tych trzech rzeczy złączenie/ mowieľ/ mádrości/ obyczáiw fkomności/ y władności/ przynośi zdrowie Rzeczypołpolitey *ModrzBaz* 138, 12v, 99v, 136v; Wolność zdrowiu y cáości Rzeczypołpolitey dogadzać ma/ nie tey/ ábo owey ofobie. *GórnRozm* B2v, L3v, M3, M4; *OrzJan* 65; Gdyź w Krolewfkich vftáwách Rzeczypołpolitéy zdrowie náleży *SarnStat* 909; *SkarKazSej* 695b.

Szereg: »ciało to jest rzeczpospolita« (1): á gdy te członki [tj. domy szlacheckie] vtratámi niščzeiá/ tedy ćiału/ to ieft Rzeczypołp: dobrze bydź nie može. *GórnRozm* L3.

a. O Wielkim Księstwie Litewskim (3) :

Wyrażenie: »Rzeczpospolita Litewska, Księstwa Litewskiego« (1:1): ktore [hetmanów] źiemiá Polfka wypráwiła z dobrej woley/ žyczác wzythkiego dobrego Rzeczypołpolitey Litewfkiey *BielKron* 423v; ktorzy [Radziwiłlowie]/ nietylo rzeczy połpolitey. Xięftwá Litewfkiego/ ále teľz y rzeczy połpolitey Corony polfkiey záwzdy dobrze záľłżeni byli. *BiałKaz* K.

Szereg: »rzeczpospolita [czyja = litewska] i Korona Polska« (1): zeby náfnadniey bylo v rad náľfych Xięftwa Wielkie⁸⁰ Litewfkiego to odzierzec, aby oni takiez kv dobremv rzeczy Połpolitey fwoyey y korony polfkiey na takiez poftanovienie przizvolili. *ComCrac* 11v.

b. Sprawy państwowe, publiczne; dobro społeczne; res publica *Modrz* (58) : *ZapWar* 1532 nr 2436, 1534 nr 2371; *ConPiotr* 33v; *BielKom nlb* 6; Then który chuć ma do rzeczy poŹpolitey/ do nyey Źie cźáfu Źwego gdy yuź Źie będye godziło poŹpyeŹy. *GliczKsiąź* O2v; *GroicPorz* B, b3v; *RejWiz* 97v; á iefliby co thákowych pieniędzy oŹtáło odprawiwŹy obronę álbo rzecz poŹpolitá/ tedy ty pieniádze wiernie w náŹnym Źkárbie máiá być chowane *UstPraw* E3v, G3, H2; SEcygniowŹcy wynioŹtych/ záwždy myŹli byli/ [...] Y w RzeczypoŹpolitey/ y w inych dzyelnoŹciach/ Nie mylili Źie nigdy/ w Źwoich powinnoŹciach. *RejZwierz* 64, 72, 81; gdyź káždy Seym wálny/ przed oczymá Źwemi niema mieć iedno RzeczpoŹpolitá *OrzRozm* S4v, S4, T3; Skárby wŹytki kthore [*Jagiello*] ma y mieć będye ná RzeczpoŹpolitá do PolŹki obroćić. *BielKron* 380v, 334v, 393, 410v, 416v, 425; *KwiatKsiąź* Gv; A nie dármo Stáry Koń ten ich herb názwano/ Bo go z dáwná podobno ták záwždy Źiodłano. Y w RzeczypoŹpolitey y w potrzebie káždye/ Kędy go obrocono bywáł gotow záwždy. *RejZwierc* 183, B3, 85, 183, 210; Więć Źie z nimi [*skarbamí*] nie chłubiáć ná RzeczpoŹpolitá/ Ci SuchodolŹcy máiá káletę odkrytá. *PapPan* T, D2, Dd3v; Kto tedy będye poczytan być godnym ná Vrząd/ ten do RzeczypoŹpolitey ma przyŹtápić. *ModrzBaz* 43v, 33v, 40v, 43v, 82, 96; *PapUp* I3; Bywáło teź to Źnadź y ná Podolu náŹnym: iż kiedy było co dáć ná R.P. ábo obronę pográniczną/ Źkwirczeli ludźie ná niedoŹtátek. *PowodPr* 84.

rzeczpospolita czyja (1): że przodkowie náŹy Źtánowiáć RzeczpoŹpolitá náŹę ná to naprzód oko mieli/ áby Królowie nád práwá/ [...] nie więcéy w KróleŹtwie mogli *OrzJan* 59.

W przeciwstawieniu: »rzeczpospolita ... prywata« (1): iedno iż Źye bárzo w to koło [*poselskie*] zákrádlá páni Práktyká [...]: tá nam RzeczpoŹpolitá obraca w Źwá priuatę *OrzQuin* Cv.

Zwoty: »postanowić (a. stanowić) rzeczpospolitá« [*szyk zmienny*] (7): Krol Zygmunt [...] ná požádanie Pánow LitewŹkich/ poŹthánowiwŹy RzeczpoŹpolitá w PolŹce/ [...] do litwy [!] Źie wyprawil *BielKron* 415v; Krol PoŹtánowiwŹy RzeczpoŹpolitá w GdańŹku/ ruŹył Źie do WárlŹáwy *BielKron* 419v, 412v, 413, 420; *OrzJan* 49, 59.

»o rzeczypospolitej radzić, rada, radzenie; radzenie rzeczypospolitej (D)« = *consultare de a. pro republica; consultatio de republica* *Modrz* [*szyk zmienny*] (6:1:1;1): *GroicPorz* f2v; Abowiem cześtokróć choć byŹmy teź Źnac niechcieli/ muŹiemy RzeczypoŹpolitey radzenia poniechać *KwiatKsiąź* G; Słufznaby teź rzecz byłá/ żeby Krol przy Pánoch Rádách/ gdy o RzeczypoŹpolitey rádzą/ ofobá Źwá był *ModrzBaz* 26, 24, 33v; *StryjKron* 637; ále ci ludźie którzy o RzeczypoŹpolitey rádzą/ którzy Źądzą/ [...] wielekroć wiáre dáńá łamiá *GórnRozm* M2v; *SarnStat* 223 [2 r.].

»pospolitá rzecz sprawowác« (1): Potym y ony teź oycámi zowá/ którym [...] zwiezrchnoŹci [!] iákicy zwierzono/ y którzy poŹpolitá rzecz Źpráwuia. *KuczbKat* 305.

c. Gremia sprawujące władzę w Polsce (3) : ále mi powiędz/ tá RzeczpoŹpolita/ to iefł/ RycérŹtwo z Rádá Koronná/ czym przymuŹi Króla Źwego ku powinowátoŹci iego *OrzQuin* S2v, S2v [2 r.].

d. Mieszkańcy, ludność miasta (2) :

Wyrażenie: »rzeczpospolita miasta [*jakiego*], miescka« (1:1): ysz opatrny cristophor nyenaloszyl szeczy kop na potrzeba reczy pospolythey myastha ostrowyey *ZapWar* 1534 nr 2371; Sá teź pláty rozne w miáŹteczkách/ [...] ty wedle cźáfu ták roŹciáǵáć coby mogł Źtác/ á cźymby/ bez Źkwirku poŹpolitey rzeczy mieŹckicy/ mogł wiecznie pożytek vcźynić Źobie. *GostGosp* 142; [A wŹzakolź gdźŹz

nam thefz to naliezy obmyflawacz aby [...] Rzeczpołpolita tego Miafta [tj. Łomży] przez Czechy á zgromadzenia rzemiełzników była przymnozona *MetrKor 1578 117/447v*].

2. *Zorganizowana politycznie społeczność, zamieszkująca określone terytorium, podlegająca władzy zwierzchniej (zwykle świeckiej), państwo, też księstwo, prowincja, miasto; najwyższe instytucje państwa; civitas PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, Cn; respublica Mącz, Modrz, Calep, Cn; commune, publicum Mącz, Cn; politia Modrz, Cn (861)*: Zgodá w Rzeczypołpolitey/ Wielki czyni pożytek w niey. *BierEz S4, E4v; MurzNT 21*; tak ludzie mądrzy Rzeczpołpolitą wykładáią. *Respublica est coetus Ciuium communione Iuris et societate vtilitatis coniunctus. OrzRozm B2v, M, T2; BielKron 126, 418v; Curator Reipub. Rádny pan ná którym rzecz połpolita wyfi. Mącz 73b; Democratia, id est, principatus populi, Pánowanie połpolitego człowieká/ łtan á regiment rzeczy połpolitey przez połpolftwo/ gdy połpolftwo łobie rádne pány wrok á wrok obiéra z połrzodku połpolftwá. Mącz 81c; Vitam reddere pro Repub. Dla Rzeczy połpolitey nie żáłowác vmrzeć. Mącz 92d; Proletarii, Nędzni/ Vbodzi ludzie byli v Rzymiánów którzy nie bogáctwy ále dziećmi á płodu wychowywaniem połpolitą rzecz mnożyli Mącz 325a; Humeris Rempub. sustinere, Być ná wielki pomocy Rzeczypołpolitey/ ná łobie yá dzierzeć. Mącz 448b, 13d, 14a, 16b, 29a, 35a [2 r.] (78); OrzQuin O2v, O3; GórnDworz I2v, Ii8; RejZwierc [28³], [28³]v, 55; RejRozpr c2v [2 r.]; że żadna Rzeczpołpolita długo trwác nie miáła/ w ktoreyby ćwiczenie ludzi młodych zániedbáne było. RejPosWstaw [41³]v; z tych záfię Miaft y wsi/ z łtawa fię tá obywatelów łpołeczność/ ktorą názywamy Rzeczępołpolitą. ModrzBaz 2v; Politią zowá/ tę Rzeczępołpolitą ktorą wiele ósob rządzi [!] ModrzBaz 3v; Lecż tákowá Rzeczępołpolitą zá naleplzá máią/ ktora łpołob onych pirwłzych trzech włobie zámyka/ to ieft/ gdzie Krolewka władza włzytko rządzi/ ósobam zacnem czelnieyłze vrzędy dawáią/ á włzytkim zá rowno wolno dochodźić sławy ModrzBaz 3v; A napirwey o to się łtárác trzebá/ áby Senatorłka ławicá co nalepiey byłá połtánowioná/ ktora po Krołu w káżdey Rzeczypołpolitey ieft napřednieyłza. ModrzBaz 25; Bo nic fię niezda w Rzeczypołpolitey wolney być niesłufznieyłzego/ iáko to/ że ieden ktokolwiek áż do łwey łmierci wolnie pánuie ModrzBaz 44v; Nic tedy nieieft Rzeczępołpolitem zdrowłzego [...] iedno złáczenie możności z mądrołcią ModrzBaz 46v; áby ná włzytkie w iedney Rzeczypołpolitey miełzkáiące/ gdy fię iednákiego wyłtępku dopułzczá/ iednákie karánie było łtánowione. ModrzBaz 73, 1, 2v [4 r.], 3 [5 r.], 3v [5 r.], 4 (75); SkarJedn 204; KochOdpr A4; SkarŻyw 241; NiemObr 26 [2 r.]; ktora niezgodá káżdą Rzeczępołpolitą y bez electiey do vpadku przywiedzie. GórnRozm A2; Rzeczępołp: práwa ieft/ gdzie łpolnie w iednym zgromádeniu ludzie miełzkáiąc porządnie/ obyczaynie/ y łprawiedliwie żyią. GórnRozm B3v; á żadna Rzeczępołp: nie byłá w więłłzey Wolności/ iáko Rzymłka GórnRozm L3; Bá zgołá Rzeczępołpolita z tego pięćiogá zložona ieft z Oraczá/ z Zołnierzá/ z Sędzięgo/ z Kupcá/ z Rzemiełniká. GórnRozm L3v, B2, B3, B3v [2 r.], C2v, C4 [2 r.] (21); KochWr 20, 22 [2 r.], 24 [2 r.] 30, 34 [2 r.], 37 [2 r.], 39; PaprUp K4v; ActReg 77, 139; Calep [345]b, 918a; DObry obywatel krothkołcią łłow oznáczony ináczey być názwán niemoże/ iedno dobrym mężem y Rzeczypołpolitey potrzebnym. Phil B; Y zleby łie s thá Rzeczępołpolitą działo/ gdyby tylko ná iednego człowieká rádnie y pieczółowaniu zołtawác miáła. Phil I2; Im więcey możność przełožonych będzie reprimowána/ tám też będzie sławnieyłza y trwáłłza R.P. Phil Q; Dobrze tedy s tą R.P. dziać łie będzie/ kthora w obyczáie y práwá thák będzie łporządzona/ żeby*

żaden o to do czego by go jego chciwość y pożądliwość ciągnęła/ nie kuśił fie *Phil* R, B2 [2 r.], D2v, D3, H4, K (26); *GórnTroas* 4; *OrzJan* 60; Bo gdyby tego porządku w kościele nie było/ [...] byłby kościół Chrifułow nędzniejszy y nierządniejszy/ niżli ktora rzecz poľpolita ábo zgromádenie ludzi ná świećie *WujNT* 460, 461, 789; *SarnStat* *3v, 851, 1099; *PowodPr* 40, 65; *SkarKaz* 44b, 310a; *VotSzl* E4v; *SkarKazSej* 670a, 678a, 680b *marg*, 684b, 685a [2 r.] (17); *KlonFlis* A3v; *KlonWor* **v, 13, 16 [3 r.], 32.

rzeczpospolita czyja [= przez kogo zamieszкана] [*w tym: pron poss* (6), *G pron* (1)] (7): In uno praelio omnis fortuna Reipub. disceptat, Ná yedney bitwie wżiśtká fortuna rzeczy náńzey poľpolitey leży. *Mącz* 90a; Bo káždy wRzeczypoľpolitey íwey zá práwem ma być bezpieçen/ nie zábronią. *ModrzBaz* 63v, 31v, 98; *KochWr* 39; *RybGęśli* A3; Nie máłz [...] żadney ták nieźczęśliwey Rzeczypoľpolitey/ ktoraby mniej przyiáźni v íwoich dzieći y íynow miáła/ iáko tá náłzá. *SkarKazSej* 705a.

rzeczpospolita czyja [= przez kogo rządzona] (2): Niewinni íą krolowie Chrześćianścy y inne rzeczy poľpolite/ íednego nád íobą Cefarzá mieć [...] / y íednáko rzecz íwoię poľpolitą ípráwować *SkarJedn* 201; Bo żaden z nich [*królów*] po śmierći porządkow y wítaw íwoiey Rzeczypoľpolitey nie ítánowił/ ále tylo poki żyli. *SkarKaz* 205b.

W poľczeniu łącznym lub przeciwstawnym z zaimkiem dzierzawczym (2): pilniejszy íwych požitków niżli požitków Rzeczypoľpolitey. *Mącz* 314d; że drudzy dla poćiwyh ípraw íwoich y poľpolitey rzeczy y gárdłá dawáli/ y wiele trudnośći vżywáli. *RejZwierc* 103v.

W poľczeniu łącznym lub przeciwstawnym z wyrazem „rzecz” (lub jego elipsą) + przydawka (2): Quo cum mihi coniuncta cura de Repub. et privata fuit, S którymem złączoną pieczę miał ták o Rzeczypoľpolitey yáko y o wláńney. *Mącz* 322d; Teraz otem/ co Krolom íeśt náypotrzebniejszy w íobie mieć mowmy/ áby Rzeczpoľpolitą nád inne wżytkie rzeczy miłowáli *ModrzBaz* 18v.

W poľczeniach szeregowych (6): *KromRozm II* o4v; *KochPs* 215; ktora Rzeczpoľpolita/ ktory Krol/ ktory przełóžený nie karże złośći/ tęń nie ćicho/ ále głośno rofkázuie/ iżby źli ludzie dobre trapili/ y wygubili. *GórnRozm* Dv, A2; ktory [*Bóg*] Króleśtwá Pánśtwá y Rzeczypoľpolitę po wżyśtkim świećie w ofobný íwoiey opiece mieć raczy *SarnStat* 1019; *SkarKazSej* 667b *marg*.

W porównaniu (1): Abowiem Rzeczpoľpolita íeśt/ iákoby íedno zupełne zwierzęćiá ktoregokolwiek ćiáło *ModrzBaz* 3.

W przeciwstawieniach: »jego (a. swój) wláśny (2), sprawy domowe ... rzeczypospolitej« (3): *Privatamque publicae rei impensam insuerat*, Swóy wláśny kóśzt z Rzeczypoľpolitey nákládem był zmieśzał. *Mącz* 433b; że im [*niewiastom*] gośpodárśtwo/ ábo ípráwy domowe/ nie Rzeczypoľpolitey máią być zlecone. *ModrzBaz* 49, 22v.

Fraza: »padnie (a. upada, a. upaść musi) rzeczpospolita; rzeczpospolita upadająca, upadła; upadek rzeczypospolitej« = *claudicat respublica; inclinata respublica* *Mącz* [*szyk zmienny*] (4;1;2;3): Reipub. vicem doleo, Vpádku Rzeczypoľpolitey záłuyę. *Mącz* 493b, 52d, 56c, 57c; *BielSpr* b4; *ModrzBaz* 4; *GórnRozm* M4v; Bo w rośterku/ álbo íámá od íwych śił rzecz poľpolita vpáść muśi/ [...] álbo w nieprzyiáćielśkié ręce przyydzie *KochWr* 20, 20; *Phil* R3.

Zwroty: »rzeczypospolitej bronić, obrońca, obrona« = *capessere a. tueri rempublicam; gubernator reipublicae* *Mącz*; *defensor reipublicae* *Modrz* [*szyk zmienny*] (3;2;1): *KochZg* A2; *Capessere* *Rempub.*

Rzeczy poŕpolitey brónić/ w fwą obronę yą przyjąć. *Mącz* 35c; *Custos gubernatorque reipub.* Stroż y obrońcá rzeczy poŕpolitey. *Mącz* 150b, 467d; *ModrzBaz* 29; *SkarŻyw* A3v.

»rzczypospolitą, rzczyąpospolitą rżądzić; rzczypospolita bywa (a. może być) rżądzona; rżądzenie, rżąd, rżądziel rzczypospolitej; rżądy w rzczypospolitej« = *republicam gerere Mącz, Modrz, JanStat; ad gubernacula reipublicae sedere Mącz; administrare a. gubernare a. ministrare a. regere republicam, praesesse rebuspublicis; respublicae administrantur a. regentur Modrz* [szyk zmienny] (7:4;7:7:3:1;1): *KromRozm II* o4v; *Mącz* 349c, 353a, 378c; [*Platon*] nápiął to: Iż Rzeczpoŕpolita koźda/ między ludźmi bywa rżądzóná/ álbo od iedného/ któręgo ón zowie Królem: álbo od wŕzyťkich/ którę zowie Poŕpółftwem: álbo od niektórych *OrzQuin* O2v; w *Wierze* y w rżądzeniu Rzeczypoŕpolitey wielka odmiáná przydzie/ á nawięcey w Hiŕpánŕkiey Ziemi. *LeovPrzep* E2, B4; A ták y Krolowie/ nie dla zacnoŕci rodu máią być obieráni/ ále dla vmieiętnoŕci rżądzenia Rzeczypoŕpolitey. *ModrzBaz* 15v; Bo to być niemoże/ áby okrom roftropnoŕci/ Rzeczypoŕpolite mogły być dobrze rżądzone *ModrzBaz* 17v; Bo wŕzelka vrzędu doŕtoynoŕ do tego fię ciągnie/ áby práwem á roŕkázowánim Rzeczpoŕpolitą rżądził. *ModrzBaz* 82; ná ktorých [*cnotach*] zálię iáko ná fundámenćiech poŕtánowione łą te práwá/ ktoremi Rzeczpoŕpolita bywa rżądzóná. *ModrzBaz* 129v, 5v [2 r.], [16], [16]v, 23v, 24 (16); *SkarJedn* 203; *StryjKron* 452; *NiemObr* 8; *Aryťtoteles* [...] goŕpodárftwe^m obyczáie dobre/ y rżądy w Rzeczypoŕpolitey zówárł *GostGospSieb* +3; *Phil* Q3; *SarnStat* 111; *SkarKaz* 311a.

»rzczypospolitej służyć, zasłuźony; poŕŕuga rzczypospolitej (G)« = *operam reipublicae praebere a. tribuere Mącz* [szyk zmienny] (3:1;2): á Práwo y Vítáwá káźda dobra to w łobie ma mieć/ áby oná ŕłuźylá Rzeczypoŕpolitey/ á nie Rzeczpoŕpolita ŕłuźylá Vítáwie. *OrzRozm* N4v; *Operam Reipub.* tribuere, Rzeczypoŕpolitey słuźić/ poźitku yey przyŕtręgác. *Mącz* 463d, 237b, 264c, 316d; Ktorzy [*poganie*] ludzie męźne y zálŕuźone rzczyypoŕpolitey áby ich pámięć nieginęłá/ obrázy/ píŕmy/ y łławieniem potomkom podáwáli. *SkarŻyw* A5v.

»rzczypospolitą, rzczyąpospolitą sprawowác; rzczypospolita bywa sprawowana; sprawowanie, sprawca, sprawa rzczypospolitej« = *administrare a. capessere a. gerere a. regere republicam, respublica tenetur Mącz; respublica administrata est; gubernator a. moderator reipublicae Modrz; reipublicae administratio a. gubernacula Cn* [szyk zmienny] (10:1;3;6:4:4): *BierEz* Dv; *Aristocratia* [...]. Pánowanie gdzie znamienitŕzi z ludzi rzecz poŕpolitą ŕpráwuyą. *Mącz* 16b; *Vir regendae Reipub.* scientissimus, Człowiek ku ŕpráwowánim Rzeczy poŕpolitey wielmi vmieiętny. *Mącz* 372c, 61d, 234d, 289c, 308b [3 r.], 353a (15); *MycPrz* I C3; Iáko *Sternik* naywięcey ma mieć ná baczeniu łzczęŕliwe źęglowánim/ [...] ták *Sprawcá* Rzeczypoŕpolitey łzczęŕliwe á ŕpokoyne obywatelów łwoich źęćie *ModrzBaz* 22v; niesłuźznaby to rzecz/ áby iednemu człowiekowi [...] wŕzyťká ŕpráwá Rzeczypoŕpolitey miáłá być poruczóná. *ModrzBaz* 24v; Aleby fię nic lepszęgo ná ŕwiećie złtác niemogło/ iedno gdyby Pánowie ábo przednieyŕzi Rzeczypoŕpolitey ŕprawce byli poboźni/ mądrzi á wŕzelákimi cnotámi do pánowánim y roŕkázowánim potrzebni ozdobieni. *ModrzBaz* 49v, 17, 20; *SkarJedn* 201; *NiemObr* 8; *GórnRozm* N2, N2v; *Phil* S3, S4.

»rzczypospolitą stanowić (a. postawić); rzczypospolita postanowiona; (po)stanowienie (a. postanawianie) rzczypospolitej« = *respublica constituta Mącz, Modrz; fundata respublica; status*

reipublicae Modrz [szyk zmienny] (3;8;3): Ten ięzyk ludzie w iednę społecność zgromadził/ Rzeczypospolite poštawił *OrzRozm* Q2v, Dv marg; *Mącz* 413b; *RejZwierc* 55; Czemubyłmy też y my niemieli naśladować Rzeczypospolitych dobrze poštánowionych przykładów? *ModrzBaz* 91, 13v, 72v, 73v, 88v; *PudłFr* 3; iż tá Rzecz pospolita źle iest poštánowioná/ w ktorey stány nie są łobie przyiázliwe *GórnRozm* B, C2v; Bo nie iest to rzecz podobna/ [...] áby czáfu poštánawiania ktorey R.P. z rázu práwá wšytkie mogły stánąć *Phil* D3; *PowodPr* 77.

»rzeczypospolitej szkodzić, szkodliwy; uszkodzić rzeczpospolitą; szkoda rzeczypospolitej« = *arroderere rempublicam, labes reipublicae, perniciosus patriae* *Mącz* [szyk zmienny] (3;4;1;2): *Mącz* 180a, 292c, 357b, 377c, 479a; Máią też być niekiedy występni wolni czynieni od karánia/ gdy to iest nie s łzkodą Rzeczypospolitey *Phil* S; niedbálstwo bowiem tych ktchorzy są strozámí iest łzkodliwe Rzeczypospolitey káždy *Phil* S2, N4 [2 r.], R3.

»rzeczpospolitą (u)miłować, miłujący; miłość rzeczypospolitej« = *amplecti rempublicam* *Mącz*; *charam habere rempublicam, amans a. amor reipublicae* *Modrz* (4;1;1): *Mącz* 303d; ktorziby nie z iákíey włafney waśni/ ále z miłości Rzeczypospolitey [...] częšto Páná z strony wiela rzeczy nápomináli. *ModrzBaz* 21; Záprawdę ludzie vczáciwi á Rzeczpospolitą miłuiący/ írodze bywáią obráženi/ y od tych wykrętáčow y od onych wzgárdźcielow poznáney prawdy. *ModrzBaz* 28v, 18v, 20v; *SkarKazSej* 667b marg.

»pospolitą rzeczą władać; władność w Rzeczypospolitej« (2;1): *ModrzBaz* 24v; Wy/ ktorzy pospolitą rzeczą władaćie/ A ludzką íprawiedliwość w rękú trzymacie *KochOdpr* B2v [*idem*] *KochPieś* 46.

Wyrażenia: »dobro rzeczypospolitej« = *salus reipublicae* *Modrz* (3): *ModrzBaz* [16], 23; y nic Krol bez ie⁸⁰ [św. *Dunstana*] rády áni ładził/ áni czynił/ áni dawał. y wšytko łzło z [...] pomnożeniem zbáwienia ludzkiego/ y dobrem rzeczypospolitey. *SkarŻyw* 508.

»obywatel rzeczypospolitej« (1): *Plato* rofkázuie/ obywatelá Rzeczypospolitey [*civem suum*] írožey karác o złodžieystwo/ niż niewolniká ábo przychodniá: iż on będąc w porządney Rzeczypospolitey wyćwicžony/ ták się wielkiego wystepku dopuścił *ModrzBaz* 72v.

»rzeczpospolita pogańska« (1): Y zięciłoby się to/ co o tákíey Rzeczypospol: pogáńfkíey ieden pogáńfki mędrzec rzekł: iż w niey mądrzy rádzą/ á głupi dekretá y konkluzye czynią. *SkarKazSej* 694b.

»rzeczpospolita (po)rzádna« = *optima respublica* *Modrz* [szyk 3:1] (4): *ModrzBaz* 72v; Przetóz y káždy człowiek ma to z przyrodzenia/ Ze chćiw do towarzýstvá/ y do zgromádenia [...]. Ztąd zbory/ ztąd vrošły miáłtá známienité/ Ztąd práwá/ y porzádne rzeczypospolité. *KochProp* 16; *ActReg* 139; która [*karność żołnierska*] iáko we wšytkich pánstwach/ y R.P. rzádných/ ták y w téy náłžey bywála/ y ma bydž pilnie záchowána. *SarnStat* 436.

»pożytek rzeczypospolitej (G); pożyteczny, przynosić pożytek (a. pożytkow powyszzyć) rzeczypospolitej (D)« = *communis utilitas* *Mącz*; *commodum a. utilitas reipublicae, prodesse a. utilis reipublicae* *Modrz* [szyk 9:5] (7;5:2): *HistAl* I6; *Mącz* 8b, 70b, 314d, 388d, 448a; á o te rzeczy ktore są łpolne wšytkich [*pan*] będžie się stárał/ iákoby wšytko przynošilo zacność y pożytek Rzeczypospolitey. *ModrzBaz* 22v; *AElius Spartianus* powieda/ iż ílekróc [!] kiedy bywáli iáci zacni

á wielcy mężowie/ [...] nigdy żaden niezofławił po łobie łyná Rzeczyłpolitey łozytecznego *ModrzBaz* 47; A iż ludzie wżeni nietylko żywi/ ále teź y vmárli/ piłmem po łobie zofławionym/ łozyteczni łą y Rzeczłmpolitem/ y wierze łwiętey *ModrzBaz* 130v, 23; *Phil* D3, N4, S2; *SkarKazSej* 696a.

»rzczypospolitej, w pospolitej rzeczy skaza« [*szyk 1:1*] (2): *GroicPorz* ee4; Małżeńłtwo drugdy złe bárzo y łzkodliwe dzieci y Bogu ku zelżywości y ku łkázie Rzeczyłpolitey y bliźniego rodzi *SkarŻyw* 180.

»stroź rzczypospolitej« = *custos reipublicae* *Mącz*, *Modrz* [*szyk 3:1*] (4): *KochZg* A2; *Mącz* 150b; Lecź o Rádny Pánie/ ná naywyższy ty Rzeczyłpolitey łtan wezwan iełteł/ zá łtroźá y obrońcę Rzeczyłpolitey obran *ModrzBaz* 29, 23.

»rzczypospolita łwiecka« (4): Bo Chryłtus iáko łam nie łpráwował ná łwiecie krolełtwá tego łwieckiego/ y owłzem rzádu rzeczy łpolitey łwieckiey/ ktory ná ten czás był/ nie odmieniał: ták teź nie łotánowił w Ewánieliey y w kołściele łwoim żadnych krolow *SkarJedn* 203; *SkarŻyw* 268; *SkarKaz* Ooooc; *SkarKazSej* 677b.

»wszy(s)łtká rzczypospolita« = *tota respublica* *Modrz* (7): *Mącz* 209c; Niegodzi łię temu być iedney łtronie przychylnym/ ktory o włzyłkiey Rzeczyłpolitey rádzi. *ModrzBaz* 97v, 136; Ale ci ludzie [...] ná ktorych włzyłłtká Rzeczłpolita záwiłłá łolguiąc łpotrzełom/ wielekroć wiárę dáńá łamiá *GórnRozm* M2v; *Phil* R3; *SkarKazSej* 669b, 698b.

»rzczypospolita ziemská« (6): *CzechEp* 13, 233, 332, 366; Abowiem/ Rzeczyłpolite ziemłkie/ łielełnym rozumem rzádone/ yłpráwowane bywáiá *NiemObr* 8; Do częgo łię teź włzyłłkie práwá Rzeczyłpolitey ziemłkiey łciágáiá áby ludzie w rzádzie y w pokoiu między łobá żyli. *NiemObr* 8.

Szeregi: »albo Bog albo rzczypospolita« (1): Wiéłz dobrze/ iź nie tylko w łtárym áłbo y w nowym Zakónie/ ále teź y w Pogáńłtwie/ zá wieku łtáręgo ludzie/ gdy co áłbo Bogu/ áłbo teź y Rzeczyłpolitey/ ku czci y ku chwale kofłtownie zbudowáli/ záwłze łwé budowánia Bogu łołwiácáli *OrzQuin* Mv.

»(abo) krol a(ł)bo (i) rzczypospolita« = *vel respublica vel rex* *Modrz* [*szyk 3:2*] (5): iź nie moźe być łkarb więłłzy krolowi y Rzeczyłpolitey/ iáko wierność łoddánych/ á chuc łpreciw pánu łwoiemu *BielKron* 116v; *Mącz* 286b; ALe imo te dołtoieńłtwá/ ktore ábo Rzeczłpolita/ ábo Krolowie dawáiá/ [...] łą niektore inłze/ ná ktore łynowie po łmierci Oycowłskiey náłtępiá *ModrzBaz* 46v; *SkarJedn* 201; *SkarKazSej* 697a. [*Ponadto w łołączeniach szeregowych 2 r.*]

»rzczypospolitej i krolewłki« [*szyk 1:1*] (2): Máiełtat tedy iełł wielmoźność á dołtoyność Rzeczyłpolitey y Krolewłka [*reipublicae principisque*] *ModrzBaz* 82; *SkarKazSej* 697a.

»(i, jako) krolełtwo, (i, tak, abo) rzczypospolita« = *regnum et respublica* *Modrz* [*szyk 12:5*] (17): *LubPs* ee5v *marg*; NÁuká Rycerłka iełł łpotrzełna káždemu Krolełtwu y Rzeczy łpolitey *BielSpr* b3; A naywięcey te Kłięgi Krolowie czyłtác máiá/ ktore łą piłáne o rzádniu krolełtwá y Rzeczyłpolitey *ModrzBaz* [16]v; *WerKaz* 297; włzákofłz włdy nie do kónćá zginęłá tá Rzeczłpolita/ to Krolełtwo/ w ktorem iełłi práwá łą nie dołkonáłe/ ale włdy obyczáię dobre łię náyduiá. *GórnRozm* C2v, A2v, L3, L4, M2v, M4v [2 r.]; *WujNT* 136; *SarnStat* 599; Bo krolełtwá/ y Rzeczyłpolite bez Bołkiey

pomocy fundować fię/ y ftać/ y obrony mieć nie mogą. *SkarKazSej* 678b, 677b [2 r.], 678b *margin*, 688a. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»(ani, abo) miasto a(1)bo (i, ani) rzeczpospolita« = (*vel*) *civitas et (vel) respublica* *Modrz* [szyk 7:1] (8): *RejPos* 68; *ModrzBaz* 3, 4, 53v; Abowiem gdzieby ieno niektore ołoby wftyd/ y fprawiedliwość miály w łobie/ tedy ániaby miáltá/ áni Rzeczypołpolite trwác mogły. *GórnRozm* N2v; Bo iż miáltá y wftytki rzeczypołpolité ná zgodzie naprzód zásiadáiá/ y potym roftá/ tedy zásię niezgodá/ á roftyrkciem vpádác muftá *KochWr* 21; *PowodPr* 6, 86.

»(i) ojczyzna i rzeczpospolita« (2): *RejPosWstaw* [41³]v; Pogánfka ftara mądrość/ piálaá hiſtorie/ flawiac ludzie wboiu męzne y w fprawách dzielne: ktorzy oyczyzny y rzeczypołpolitey ciály fwemi y krwią bronili *SkarŻyw* A3v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»i pan i rzeczpospolita« (1): Ztych tedy przykłádów obaczyć możefz/ w iákim niebefpieczenftwie y ten Pan y tá Rzeczypołpolita ieft/ gdzie ludzie nápięniádze chćiwi *KochWr* 33.

»rzeczpospolita i państwo« [szyk 1:1] (2): że iáko przyrodzone poczátki y welcia fwe máią Rzeczypołpolite y Pánftwá kázde/ ták teź koniec y záfcie *Phil* P; *SarnStat* 436. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»rzeczpospolita i wiara krześcijańska (a. święta)« = *respublica et religio* *Modrz* (2): A ná poddáne przynależy rofkazaniu iyh [królów] dofyć czynić/ á we wftytkim tem/ czemby Rzeczypołpolitey y wiary Krześcijańkiey zacność nie była zgwałconá/ poſłuſznemi być *ModrzBaz* 49v, 130v.

»rzeczpospolita abo ſwietski zbor« (1): á ołobno o Rzećzypołpolitey [!]/ ábo o tem ſwietskciem Zborze [*de republica*] mowić będziemy *ModrzBaz* 4v.

»rzeczpospolita abo zbor ſwięty« (1): *ModrzBaz* 45v *cf* *W* *przen.*

Personifikacja (5): *Expulsa atque exterminata suis sedibus Respub.* Zniſzczona/ wygnána precz Rzeczypołpolita. *Mqcz* 450c, 395c; Bá to v mnie nowa/ iżby Rzeczypołpolita ktora ieft niema/ bez oczu/ bez wftu/ [...] Páná Bogá obrażác miála. *GórnRozm* M2v; Abowiem nie iednoć te tylko fągrzechy [!]/ ktore człowiek kázdy z ołobná popełni/ ále fá te grzechy/ á dáleko cięźſze ktore popełni Rzeczypołpolita. *GórnRozm* M2v, M2v *margin*.

W *przen* (13) : *Mqcz* 52d, 60c, 377b [2 r.]; Nie czym inſzym bowiem kwitną Rzeczypołpolite/ iáko thym/ gdy prawom zupełne bywa od kázdego oddawáne poſłuſzeńftwo *Phil* D3; Rozumiał bowiem to ten mądry mąż iákowá ieft zárázá kázdey Rzeczypołpolithey gnułność y proźnowanie *Phil* S2, D3 *margin*, R.

Wyrażenia: »ciało rzeczypołpolitej« (1): [św. *Paweł*] záleciwfy rozmáite dáry/ ktoremi członki iednego ciála ozdobione fá/ á przyftołowawfy ie do ciála Rzeczypołpolitey/ ábo Zboru ś. [*ad corpus vel reipublicae, vel ecclesiae*] rofkázuie/ żeby kázdy to łobie rozmyſlał/ iáko mu wiele Bog dał *ModrzBaz* 45v.

»fundament rzeczypołpolitej« = *fundamentum reipublicae* *Modrz* [szyk 2:1] (3): *ModrzBaz* 140v; Dáie fię teź w tych fłowách Pánfkich znác/ iż kroleſtwá onego y Rzeczypołpo: ſwieckiey fundámentem chćiał P. Bog mieć religią ábo kápłánftwo *SkarKazSej* 677b, 698b.

»zdrowie rzeczypołpolitej« [szyk 2:1] (3): *KochZg* A2; áni tego Tyránftwo ieft/ co zwierźchni Pan czyni dla Rzeczypołpolitey zdrowia y iey cáłoſci *GórnRozm* M3; *Phil* I3.

Przen: O niebie jako siedzibie Boga (2) :

rzeczpospolita czyja (1): Abowiem rzecz poľpolita włz [Nostra enim administratio] iefł w niebie/ fłkd teź zbawiciel czekamy Pn Iezu Kryfłta. *BibRadz Philipp* 3/20.

Wyraźenie: »rzeczpospolita niebieska« (1): tedy iefłcźe pogni nie f oczyřcieni/ to iefłcźe f od rzeczy poľpolitey niebieskiej oddaleni *CzechRozm* 78.

a. Sprawy państwowe, publiczne; dobro społeczne, pomyślność państwa (3) : Cicero dotd fie vcźył  przy nuczycyelu fłwym trwał/ ź fie theź obrocił do rzeczy poľpolitey/ y bez adney pomocy rzecz mawyał *GliczKsiqź* O2, K4v; Bona publice possidere, Imienie n poľpolit rzecz trzymc. *Mqcz* 314b.

b. O państwach starożytnych (205) : *BielKron* 116 [2 r.]; *BielSpr* 44; W Krtginie/ gdy iefłcźe on Rzechpoľpolita w fłwey zacnořci fłal/ nikomu fie niegodźiło pierřcieni nořić *ModrzBaz* 51.

rzeczpospolita czyja (1): Ach gdzieź takiego w egipcie więczy pokolenia Iuź by oźyła nałza rzecz prawie poľpolita *RejJz* L3.

W przeciwstawieniu: »własnny ... rzeczypospolitej« (1): Widzc fłudzy iey y towarzysze plc rořkořny/ y dořttki wielkie v krolowej Dydony/ ięli fie tm budowc/ ofiadc/ tk włafne poźytki iko Rzechypoľpolitey wynydowc y czynic *BielKron* 75v.

Zwoty: »rzeczpospolit sprawowc« (1): A gdy inego dzyedzic niebył/ wiele ich n to przyzwalał by tego czekli iefłli fie fłyn [krolowej Roksanie] vrodzi by był dzyedzicem/  do tego czf kłiżet Rzechpoľpolit fłprawowli *BielKron* 127.

»rzeczpospolit ustawic« (1): *BielKron* 8v cf *Szereg*.

Wyraźenie: »senat rzeczypospolitej« (1): Iefłli [w Macedonii] pod namioty fłpraw był/ mnimalby [= moźna by sdzic] by Senat ieden Rzechypoľpolitey. *BielKron* 123v.

Szereg: »rzeczpospolita i prawa« (1): Czf krol Slomon krolował Smerdes/ [...] ktory Rzechpoľpolit y praw Egipcźanom vřtwił *BielKron* 8v.

a. O starożytnej Grecji (26) : *BielKron* 57v; [Arystofanes] znczc ty ludzie/ ktrzy gdy ink vrořc w Rzechypoľpolitey niemogał/ Rzechapoľpolit mieřzic rořt: krotofilnie o nich powida/ iź [...] *OrzQuin* C2, C2; *ModrzBaz* 130; Przethoc Herklitus Philozoph czf Sedycyey będc prořzony/ by w orcyey fłwey ktorał miał do ludu dał rdę/ kthorymby fłpořobem do zgody Rzechpoľpolita przyřc mogł [...] *Phil* R4, Q4, R4.

rzeczypospolite czyje (1): W onych fłarodawnych Rzechchpoľpolitych y Greckich y infłych narodow/ byli niektorzi Przełżeni co dogłdli dziecinnych obycziow/ drudzy niewieřcih/  drudzy ludu poľpolitego *ModrzBaz* 31v.

W połczeniu z przymiotnikiem od nazwy geograficznej (5): Wnieřion był dawno przed tem od ludzi mdrych y od vřtwiew praw/ ten obyczy do Rzechypoľpolitych Greckich. *ModrzBaz* 91; Y toby teź nie z drogi był/ by iko z dawnych czfow w Rzymie bywł/ y w Greckich Rzechchpoľpolitych/ tkby teź v nas byli pořtnowieni dozorce lub fłroźowice praw *ModrzBaz* 95v, 31v; v tychźe Grekow dwie był naporzdnieyře rzeczy poľpolite/ Atheńfka/ y Lcedemońfka *WerGořc* 264; *Phil* S2.

Zwrot: »by z poźytkiem rzeczypospolitej« (2): przeto [Arystoteles] rozumiał to by zpoźytkiem Rzechypoľpolitey [e republica esse]/ gdy cięźey pijne karano/ iko ku wyřtępkowi fłkłonnieyře/ niźli trzeźwie. *ModrzBaz* 82v; *Phil* K3.

W przzen (1) : In ipso Graeciae flore, Gdy Grecja w innym ftanie yełzcie była, Gdy kwitnęła rzecz połpolita. *Mącz* 131a.

αα. *O Sparcie (7)* : *RejZwierz* 10; TEgo czału Agezylaus Lácedemońki krol [...] pánował/ [...] tego wypifuią hiftorye Greckie być krolá fmyłtu oftrego/ y wízey chwały godnego/ gdy Rzeczyośpolitey wiele dobrego vczyńił. *BielKron* 68; Theopompus krol Spártáńki przełożeńłtwo krolow do nieiákiey pomierności v Lácedemończykow przywiodł/ ábowiem wprzod Ephoros poštánowił [...]/ ktorzy mimo krolá wízytkę moc w R.P. ftánowić y fądzić mieli *Phil* Q.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy kraju (2): *GórnRozm* L4; Iáko tenze Xenophon o lácedemońkiey R.P. piżąc rośpomina. Vkázuie bowim że Miáłtho Spárthá [...] *Phil* P2.

Fraza: »rzeczpospolita upadła« (1): Otoż iáko Rzeczpośpol: Lácedemońká/ ktora tákze ku rycerfkiem tylko rzeczám była fpofobiona/ poki walczyła/ kwitnęła/ á fkoro w pokoiu fiedzieć poczęła/ zaráz vpádlá *GórnRozm* L4.

Wyrażenia: »rzeczypospolitej pożyteczny« (1): Do miáłtá [*Lacedemończycy*] nieprzyimowáli żadnego kthoryby rzeczy połpolitey nie był pożyteczny. *BielKron* 272v.

»rzeczypospolitej sprawy« (1): Theopompus krol Spártáńki [...] wprzod Ephoros poštánowił [...]. Cifz iáko R.P. fpraw przyglądáli/ thák też y Krolá fámege *Phil* Q.

ββ. *O Troi (3)* : Bo ácz ci to podobno nie dármo rzeczono/ Krew nie wodá: lecz v mnie pośpolitey rzeczy Powinowáctwo wíełtze. *KochOdpr* B3v.

rzeczpospolita czyja (1): *KochOdpr* A4 cf *Wyrażenie*.

Zwrot: »rzeczpospolitą postanowić« (1): Gdy iuż Priamus miáłto dobrą obroną opátrzył/ á Rzeczpośpolitą dobrze poštánowił/ pośłáł do Greciey Antenorá iednego s kfiáżát fwoich *BielKron* 55.

Wyrażenie: »dobre rzeczypospolitej« (1): A ia z chęcią rad/ zacny Krolewicze Cokolwiek będzie fprawiedliwośc niołá/ I dobre Rzeczy pośpolitey náłzey *KochOdpr* A4.

β. *O starożytnym Rzymie (131)* :

αα. *O starożytnym Rzymie w czasach republiki (61)* : *RejZwierz* 32v; Zywoť miedzyány [*znamionuje monarchię*] Grecką/ gdzye pánował Alexánder wielki. Goleni żelázne Rzymfką/ gdzye Rzeczpośpolita pánowálá. *BielKron* 9v; Rzymfcy panowie thakież/ Horácyus Koruinus/ Marcellus/ Torkwátus/ czynili fámi o rzecz pośpolitą *BielKron* 248v, 105, 106, 106v, 107, 109, 119, 130; Sławne ieft ono fprzyśiężenie Kátyliny w Rzymie/ ktore^{go} fprzyśiężenia on człowiek z Akádemiey/ będąc *Konfulem* Rzymfkim/ dośzedł/ odkrył/ y zátłumił: á onę Rzeczpośpolitą od tyráńftwá y zniśzczenia wyzwolił *ModrzBaz* 129v, 42v, 43v; w Rzymie gdy ftálá Rzeczpośp: była wolnośc táka/ iáka ná świecie nie była wíełtza *GórnRozm* B4; *KochWr* 34; *PaprUp* G2; *Phil* F2, Q3.

rzeczpospolita czyja (2): *OrzRozm* T4; Powieda *Cicero*, że lepiej tyśiąc kroć zginąć/ niżli w fwoiey Rzeczyośpolitey bez pomocy oręża nie moc żyć. *ModrzBaz* 63v.

W połączeniu łącznym z zaimkiem dzierżawczym (1): To miáłto Kártago było fławne wízytkiemu fwiátu/ s ktorym Rzymiáne wiedli walkę trzydzyeści lat/ z wielką fzkodą fwoią y Rzeczyośpolitey *BielKron* 75v.

W przeciwstawieniu: »własny ... rzeczypospolitej« (1): Bych mógł tego czału doczekáć/ kiedy Rzymiáne będą pátrzyć wíezyeć wláfnych pożytkow niż Rzeczyośpolitey *BielSpr* 46v.

Zwroty: »reczpospolitą rządzić« = *republicam gerere* *Modrz* (2): *OrzRozm* T4; Gdyż iawną rzecz ięft/ że za czałow dawnych/ iako *Historiae* Rzymkie świadczą/ ludzie vbodzy Rzeczpóspolitą bárzo dobrze rządzili *ModrzBaz* 42v.

»reczpospolitą sprawować; sprawa rzeczypospolitej« [*szyk zmienny*] (4;3): PO wygnaniu Tárquiniufá krolá Rzymkiego/ [...] vřtáwili Rzymiánie áby lámi Rzeczpóspolitą íprawowali *BielKron* 104v; Strátóna wybráli kfiążęciem/ przyáwřzy od niego przyięgę/ áby ták zacne przełożeńřtwo ku íprawie Rzeczpóspolitey nie przychodziło ná niřkie/ grube/ á niczemne ludzi *BielKron* 124v, 101, 102v, 119 [2 r.]; ten [*Scewola*] Rzeczpóspolitey íprawami/ y pracą w wykładaniu mieřczkiego prawa ípracowany/ ku tey nawięczyy grze [*w piłkę*] dla pořlenia řiř [...] przychadzał. *KwiatKsiąż* P2.

Wyrażenia: »miłość rzeczypospolitej« (2): Bo widział Murená/ iż *Cato* nie z nieprzyiácielřkiego fercá/ ále z miłóři Rzeczpóspolitey [*animo ... reipublicae studioso*] w dał íię był z nim w práwo. *ModrzBaz* 95v; *SkarKazSej* 669b *marg.*

»pořuga rzeczypospolitej, przeciwko rzeczypospolitej« (1:1): *GórnDworz* Z3v; gdy go [*Metellusa*] pythano czemu nie weřół z dobrej pořugi rzeczy [!] pořpolitey? powiedział: Ia nierozumiem ięlli to dobra pořuga/ dla ktorey iuż zlenieią nářzy Rycyrze *BielSpr* 43v.

»reczypospolitej potrzeba«: [*Kato Młodszy*] nie dał íię ináczey do pořzenia o Vrząd przywieřć/ iedno gwałtowną Rzeczpóspolitey potrzebą. *ModrzBaz* 43v.

»reczypospolitej (G) pořytek; pořyteczny rzeczypospolitej (D)« (2;1): *Attylius Regulus* gdy był poiman od Kártágińřkich/ pořłáli go ná řlubie do Rzymá/ áby zań ine więźnie wypuřczono. [...] Wotuiác nie rádriř zá íię dáwác řadnego/ powiedáiac řwoię niczemnořć á zelřle látá/ w ktorych iuż nie może być pořyteczny Rzeczpóspolitey. *BielKron* 120; *BielSpr* 46v; ná ořtátek Florze nierządney niewieřćie/ íř byłá wielkie řkárby íprořná miłóřią zgromádzone ná pořpolitey rzeczy pořytek oddála/ Kořćioł zbudowali *StryjKron* 145.

»reczpospolita rzymska« = *Roma, res Romana* *Modrz* [*szyk 12:3*] (15): *BielKron* 101, 109 *marg.*, 338; Rzymřka Rzeczpóspolita íř byłá ták wielka/ niemniey řie do tego biaległowy przyczyniły/ niř męřczyźni. *GórnDworz* Zv; Zwyczáiem řtárożytnym/ á rycerzmi cnemi/ RZymřka Rzeczpóspolita trwa czáły dawnymi. *ModrzBaz* 5, 25; *CzechEp* 375, 376, 379 [2 r.]; ktorzy [*cesarze pogańřcy*] opánowáwřzy rzecz pořpolitą Rzymřką/ wřzytkim władáli *NiemObr* 159; *KochWr* 26; Nie mnieyřza teř zarazá w Rzeczpóspolitey Rzymřkiey byłá/ prze íprzeczánie řie y ámbicyą mizerną onych dwu Pánów Rzymřkich/ to ięft/ Máriuřzá y Syllę. *Phil* Q4, S; *PowodPr* 77.

»skařca, skařenie rzeczypospolitej« [*szyk 4:1*] (4:1): Wáleryus wezwawřzy pořpolřtwá/ vczyniř do nich dlugą rzecz około Rzeczpóspolitey mnożenia y řkázenia *BielKron* 107v, 109 [2 r.]; *RejZwierc* 38; Íř málych złodźieiw w powrozách albo łáncuchách řeláźnych tráćą. á wielkim řkařcom R.P. w złotyř łáncuchách chodzącyř řie kłániáią. *PowodPr* 79.

»upadek rzeczypospolitej« (1): [*Brutus*] obeřłá Senat y Plebeuřze/ záłował řie tego ná Kolátyná co mu mowiř/ powiedáiac s tego być vpadek Rzeczpóspolitey *BielKron* 105.

Szereg: »reczpospolita, pańřtwo rzymskie« (1): OKrutná á řtrářřliwá ná ten cčas byłá w Rzymie roznicá miedzy Senatem/ ktora wielką řzkodę vczyniřá rzeczypospolitey wřzythkyemu pańřtwu Rzymřkiemu *BielKron* 130v.

ααα. *Sprawy państwowe, publiczne; dobro publiczne (3)*: [Wirginus] włádzon do więzyenia/ gdye fie tám łam zábił/ drugie wywołano/ drudzy pouciekáli/ łtátki ich ná półpolitą rzecz obrocono. *BielKron* 119v, 24v; Ták Rzymianie karáli Miedz wyorywánie/ Y pługá łákomego w cudze fie wrywánie; iz Oraczá y woły ná Rzecż półpolitą Brano *KlonWor* 5.

ββ. *O starożytnym Rzymie za czasów monarchii i cesarstwa (70)*: *OrzRozm* O3v; A gdy iednego czáfu do ludu wżego w wołyce rzecz vczyńił [Romulus] o záchowánium Rzecżypółpolitey/ niewiedzyeć kędy fie podzyał *BielKron* 100; poczęłá być Monárchia Rzymłka od Iuliułá Cefarza/ ktory wřpokoiwfzy Rzecżypółpolitą w Rzymie/ ciągnął do Hifzpaniey *BielKron* 131, 102, 103, 141, 151, 157v; Ale iáko zá niego [cesarza Sewerusa] Rzecżypółpolita łtalá/ iáko fie cnothy z niego y dobre obyczáie mnożyły/ to iuż tám o nim łzyrzey historie łwiádczá. *RejZwierc* 53v, 93, 222v; *BielSpr* 1, 28; Powieda Cicero, iz tego trzebá żędáć/ áby ktorzi w Rzecżypółpolitey łá przełózeni/ podobni práwam byli/ ktore do karánia nie gniewem/ ále łpráwiedliwością bywáią przywiedżione. *ModrzBaz* 80v; Wyznawa Cicero, iz iákożkolwiek wielki był *Orator*, lub wymowcá/ tedy táki był z Akádemiey: á cokolwiek do Rzecżypółpolitey przyniosł/ to wżytko od náuczycielow y Miłtrzew przyniosł. *ModrzBaz* 129v, [16]v, [41]v, 85v, 95v, 129v, 134; *SkarŻyw* 429; *CzechEp* 409; Y zá temi grzechámi Páńłtwo Rzymłkie vpádło/ ktore dofyć łtaló dłuęo/ poki były te grzechy Rzecżypółpolitey/ karánia Bożego z niebá nie łciágnęły. *GórnRozm* M3; nie omyłił fye y Cicero ná tym/ tułzac/ że ten vpadek łtárych obyczáiów miał zá łobą y rzecżypółpolitą potárgnáć *KochWr* 27, 26, 27, 28 [2 r.]; *PapřUp* L2; Tyberius też łkromnym y ćirpliwym *aduerfus conuicia malosque rumores* okázował fie/ częłto ty łłowá máiąc w przypowieści/ że w wolney R.P. wolny theż vmyłł y głos być ma. *Phil* Q3, E; *SkarKazSej* 669a [2 r.], b; Kto łztuká/ ábo kupnem/ ná wrzędy wchodził; A tym Rzecżypółpolitą fortelem podchodził: Ten bywał práwnie karan od Rzymiánow onych *KlonWor* 16.

rzeczpospolita czyja (2): *SkarŻyw* 147; Tu łłyfzyłz co ten mądry/ á w rzecżypółpolitey łwéy godny człowiek [tj. Cycero] o téy łkázie obyczáiów trzyma *KochWr* 27.

W połączeniu łącznym lub przeciwstawnym z zaimkiem zwrotnym lub dzierżawczym (2): Rzekł tedy Tyberys Cefarz Káiułowi/ że cię ná łwe mieyłce zołtáwiam z obietnice bołkiey/ pátrrze áby był pożytečen nie łobie tylko/ ále więcey Rzecżypółpolitey *BielKron* 141; *BielSpr* 15.

W połączeniu łącznym lub przeciwstawnym z wyrazem „własny” (2): [Serwius] wiele inych rzecży Senatowi rołtropną rzecżą przekłádał/ ták o Rzecżypółpolitey iáko o włáłney. *BielKron* 103, 99.

W przeciwstawieniu: »własne sprawy ... rzecżypółpolitej« (1): Gdy trybunaći od półpolłtwá prółtego narodu s Pátrycyuły kłopot mieli o zwirzchnośći/ ták w włáłnych łpráwách iáko w Rzecżypółpolitey [...] *BielKron* 119.

Fraza: »rzeczpospolita była upadła; upadła rzeczpospolita; upadek rzecżypółpolitej« (1;1;2): CEFarz Alexánder mąę dołwiádczony/ ták w rzecżach Rycerłkich iáko w náukach. Ten vpadłá Rzecżypółpolitą záłię nápráwił. *BielKron* 151; Látá od národzenia Páná Kryłtułá 270. KŁaudyus wtory Fláwius rzecżony [...]. Ten záłię Rzecżypółpolitą ktora była vpádłá pocżął w Rzymie nápráwiáć *BielKron* 153, 146; á będą [wiersze] nam téę łłużyć ku náłżéy rzecży: bo o vpadku rzecżypółpolitey mówią. *KochWr* 37.

Zwroty: »postanowić rzeczpospolitą; postanowienie rzeczypospolitej« [szyk zmienny] (3;1): [Romulus] rádził około tego z dzyadem swoim Numitorem iákoby Rzeczpospolitą w mieście w ludu pośpolitym y w Rycerzkich íprawach dobrze poştánowali. *BielKron* 99; iac nie śmierci z żadney przyczyny nie boię/ iedno w iákim poştánowieniu Rzeczypospolitey/ o to mi idzye. *BielKron* 131, 131 [2 r.].

»rzeczpospolitą rządzić« (2): Bo musieli oni/ ktorzi w Rzymie Rzeczpospolitą rządzili [gubernabant rempublicam]/ fkoró dożedł rok/ y z vrzędu wstępować/ y liczbę zniego czynić. *ModrzBaz* 43; *SkarKazSej* 669b.

»rzeczpospolitą sprawować« (4): [Sewerus cesarz] Rzeczpospolitą íprawował dobrze *BielKron* 150v, 141, 157v, 162v.

Wyrażenia: »majestat rzeczypospolitej« (1): ále dla poczciwości á máyestatu rzeczi pośpolitey Rzimskiej [lud rzymski] rad hoyne á przepyźne czći wyrządza. *Mącz* 201c.

»miłośnik (a. miłownik) rzeczypospolitej« (2): ADryanus Cefarz od Tráíáná wstawiony/ był miłownik pokoiá y pośpolitey rzeczy *BielKron* 149, 105v.

»rzeczypospolitej posługi; służba przeciwko rzeczypospolitej« (1;1): [Tullius] wczynił rzecz fzyroką do Senatu/ [...] iáko Rzeczypospolitey posługi/ wstawy/ obrony/ y wżelkie opátrzenie wczynił w mieście *BielKron* 103v; *GórnDworz* R2v.

»pożytek rzeczypospolitej; rzeczypospolitej pożyteczny« = *reipublicae utilis* *Modrz* (3;2): [rycerze] Przyśięgáli tedy [...] nigdy nic nieopuźczáć áni nie śmierci lękáć/ iedno ták czynić coby było s pożytkiem Cefárskim y rzeczy pośpolitey. *BielSpr* 12; *Romulus, Numa Pompilius*, żadnego potomká niezostáwili/ ktoryby Rzeczypospolitey pożyteczny był *ModrzBaz* 47, 22; *SkarŻyw* 429; *Phil* E2.

»rzeczpospolita rzymska« (1): *Mącz* 201c cf »majestat rzeczypospolitej«.

»urząd rzeczypospolitej« (1): BYł w Rzymie ieden człek [...]/ ná imię Eutropius/ á zóná iego Theodorá/ máiąc trzech fynow: dwu ítarźnych ná vrzędy Rzeczypospolitey obrocił *SkarŻyw* 133.

W przen (1) : iákoby mu to nie byłá rzecz wiadoma/ coby ítąd zá zarázá R.P. byłá/ gdyby Tárkwinius do Miáłtá był przywrocony *Phil* E2.

ααα. *Sprawy państwowe, publiczne; dobro społeczne* (1) : Zostáwił też Romulus sobie iedną część [gruntu] [...]. Część też ná pośpolitą rzecz zostáwił *BielKron* 99.

γ. *O biblijnych państwach Żydów w różnych okresach ich historii (także w czasach Chrystusa)* (43) : *LubPs* T [2 r.]; *BibRadz* 2.*Mach* 8/17; [Ozjasz] mury y wieże miáłtá Ieruzálem zásię wystawił y opráwił/ y wiele rzeczy pośpolitey dobrego wczynił *BielKron* 87v, 36; *ModrzBaz* 3v; Ktokolwiek poboźnie żywie: Tego siedząc ná Sionie/ Będzie miał pan w fwy obronie. W rzeczypospolitéy zgodę/ Y całą wýrzy fwobodę *KochPs* 192; *Phil* L2; *SkarKaz* 119a; Mátátyafz dla Rzeczypospo: ktora ná zakonie Bożym fundowána byłá/ [...] zdrowie fwoie wáżył. *SkarKazSej* 668b, 678a [4 r.]; Wiedząc co rzekł Káiphalz, y miał to ná pieczy, Íz tego było trzebá Pośpolitey Rzeczy, Aby ieden zá wżytkich vmárl. *KlonWor* **6.

rzeczpospolita czyja [zawsze G pron] (3): A Prorocy Betleem miáłto w ktorym nie [Jezus] národzić miał wkázwáli y czás opifowáli/ To iest iż nie to ítác miáło pokiby rzecz ich pośpolita ítáá y miáłto ich nie było zburzone *CzechRozm* 121; *SkarŻyw* 481; *SkarKaz* 116a.

W połączeniach szeregowych (3): CzechRozm 143, 165; [do Zorobabela:] wżytkoś to [bogactwo i zaszczyty] porzucił y podeptał/ ábyś oyczynie y bráciey fwey y Rzeczypołp: łżył. SkarKazSej 668b.

Fraza: »rzeczpospolita upadła (vb); upadła rzeczpospolita« (1;1): CzechRozm 164v; A nie ieltże to o brzymfka śmiałość [...] znouu zaś wkrzełzać onę iuż vpádlą rzecz połpolitą Izráelfką? CzechEp 332.

Zwroty: »postanowić (a. postawić) rzeczpospolitą; postanowienie rzeczypospolitej« (2;1): nifzli ie [naród wybrany] do ziemie [Bóg] wprowadził/ poftánowić chciał z nimi znowę y przymierze wieczne/ y poftáwić ich rzeczpołpolitą kościelną y świecką SkarŻyw 481, 481, 482.

»rzeczypospolitej służyć, sługa« [szyk zmienny] (1;1): Małżeńftwo tełz poftánowił [Mojżesz]/ y wychowanie dziátek/ áby z nich godni łudzy Bogu y rzeczypołpolitey rośli. SkarŻyw 482; SkarKazSej 668b.

Wyrażenia: »dobre rzeczypospolitej« (1): SkarKazSej 667b cf »ojczyzna i rzeczpospolita«.

»rzeczpospolita izraelska« (6): Zá ktorym zborzenim y wygládenim/ wżyftká oná rzeczpołpolita Izráelfka vpádlá CzechRozm 164v, 83, 139v, 143; CzechEp 332; WuJNT 670 marg.

»rzeczpospolita judska« (2): A teraz iuż áni miáltá onego/ áni kościołá/ áni żadney rzeczypołpolitey Iudfkiey niemáłz CzechRozm 165, 165.

»rzeczpospolita kościelna« (2): SkarŻyw 481 [2 r.] cf »postanowić rzeczpospolitą«.

»miłość rzeczypospolitej; ku rzeczypospolitej miłość« (1;1): Iuż y páunny mdłe [mowa o Judycie i Hester]/ y boiáżliwe/ męże y chłopcy/ w miłości Rzeczypołpo: y łzkod dla niey podeymowaniu przechodzą. SkarKazSej 669a, 669a.

»rząd rzeczypospolitej« (1): Co my tełz [...] Tełtámentem ftárym nazywamy? [...] czyli część tylko tę piłmá Moyżelzowego/ ktora w łobie zámyka vftáwy okołó słułby Bołey y rządu rzeczy połpolitey Izráelfkiey? CzechRozm 83.

»rzeczypospolitej sprawca« = gubernator a. princeps reipublicae Modrz (2): [według ustaw Mojżesza] Hetmánowie lepak y z infzemi Vrzędniki/ naywýłżemu Rzeczypołpolitey łprawcy pośłufzni byli. ModrzBaz 83, 83.

»sprawy rzeczypospolitej« (1): Y dla tego pierwłżego oney Rzeczypołp: świeckiey dał [Bóg] vrzędniká Moyżelzá/ [...] áby ich pierwey religiey/ [...] á potym łpraw Rzeczypołp: domowych/ okołó pokoiu y woien náuczył. SkarKazSej 678a.

»rzeczpospolita świecka« [szyk 3:1] (4): SkarŻyw 481 [2 r.], 482; Y dla tego pierwłżego oney Rzeczypołp: świeckiey dał [Bóg] vrzędniká Moyżelzá/ ktory był káplánem/ [...] y záraz był y krolem SkarKazSej 678a.

»wszýtká rzeczpospolita« (1): CzechRozm 164v cf »rzeczpospolita izraelska«.

»rzeczpospolita ziemska« (1): iż y on [Daniel] choiáż pod dziwnymi podobieńftwy opifuiąc odmiány rzeczy połpolitey ziemfkiey/ opifał tełz łwym łpołobem y duchowną. CzechEp 366.

Szeregi: »Bog i rzeczpospolita« (1): SkarŻyw 482 cf »rzeczypospolitej służyć«.

»kościół i rzeczpospolita« (1): Ná onych [tj. Choremie, Datanie i Abironie] dał znác Moyżelz nową y niesłycháną śmiercią/ ifz łzkodliwłżego kościółowi y rzeczypołpolitey grzechu niemáłz iáko kácerftwo. SkarŻyw 493. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»krolestwo i rzeczpospolita« (1): GDy Pan Bog wywiódł lud swoy z Egiptu [...] vczynić sobie z nich chciał krolestwo y Rzeczpołpolitą *SkarKazSej* 677a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»lud i rzeczpospolita« (1): y wżyfcy brácia [*Machabeusze*] [...] sobie śmierć á ludowi swemu y Rzeczypołp: wolność/ y wybáwienie od tyránnow przynieśli. *SkarKazSej* 668b.

»miasto abo rzeczpospolita« (1): Iákoć Miásto [*Jeruzalem*] ábo Rzeczpołpolita będąc pełna ludu/ zoftááá lámá iáko wdowá. *PowodPr* 9. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»ojczyzna i rzeczpospolita« (1): Pátrzymy ná onę parę świętych młodźieńcow/ ná Neemiałzá y Zorobabelá/ iáko dobre oyczyzny swey y Rzeczypołp: nád wżytki swoie dobrá przekládáli *SkarKazSej* 667b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

αα. Sprawy państwowe, publiczne; dobro społeczne (1) :

Wyrażenie: »rzeczpospolita miejska« (1): [*Faryzeusze*] wierzyli też o przyściu Mefyałzowym ná zbáwienie wierzącym weń. A byłá tymto mężom Rzeczpołpolita mieyska poruczóná *BielKron* 118v.

c. O nowożytnych państwach (księstwach, miastach) europejskich (105) : [cesarz] nie może zázwdy w Niemcech być ósobá/ zwálzcza theraz w thym zázwichrzeniu rzeczy połpolitey/ trzebá tu iednemu być coby thy roznice [...] vřpokoil *BielKron* 209v; Krol Ferdynándus miał Syem w Czechách/ [...] tám też Rákufzanie y drudzy podáli kfiázki Krolowi/ ná kthorych zálobliwie wypifáli vćiki y zamieszánie rzeczy połpolithey *BielKron* 219v; Potym mu Cefarz w rękę miecz dał miásto pośefsiey/ Mauryc dzyękował obiecuiąc/ wżelkie pośluźeńtvo rzeczy połpolitey zachowác. *BielKron* 232v; Mizerna á vtrapioná była ná tęn čás rzecz połpolita w Niemcech/ przez nádętość á vpor kfiázathek Niemieckich *BielKron* 236v; Po śmierci Edwárdufá było w Angliey zamieszánie rzeczy połpolitey o wybieránie krolá *BielKron* 238, 173, 200v, 207, 207v, 209 (25); *BialKat* 163v.

rzeczpospolita czego [= jakich ziem] (3): *BielKron* 386; á wypráwiwży Połty do Siewierkiego Xiążęciá [!] Olechá/ prošili áby do nich przyiáchał/ dla rády około połpolitey rzeczy Xięstw y Ziemi Rukich *StryjKron* 195; Nie bárzo dawnych czáfów Szkołá Páryfka [...] fráłuiąc fię ná dźieśiáte⁸⁰ Lwá Papieżá/ y od iego dekretu (ktorym Symmonią P[a]pielką/ przeciwko vchwałom Rzeczypołpolitey krolestwá Fráncufkie⁸⁰ vtwierdzić chciał) ná *Concilium* áppeluiąc/ znácznie to nápiáli/ iż [...] *NiemObr* 178.

rzeczpospolita czyja (2): Ná tym Seymie Cefarz w Aufzpurku/ vřtávil pobor ná wżythki w Niemieckich kráinách/ [...] mowiac: iż ia dla wáżzey rzeczy połpolitey/ wielki náklad podiáł *BielKron* 230, 213v.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy państwa lub miasta (5): iáko Woyciech Pruskie kfiázę/ dał fie pod moc Krolowi Polskiemu/ á zakon swoy odmienił/ przeciw rzeczy Prufkiey połpolitey *BielKron* 230v, 416; Ná ten čás Lukáńfka rzeczpołpolita zamku iákiegoś łálieckiego dobywáá. *SkarŻyw* 167, 458; *StryjKron* 210.

W połączeniu łącznym lub przeciwstawnym z zaimkiem osobowym lub zwrotnym (2): może nam zázwdy y rzeczy połpolitey być pożyteczny y nieprzyiacielowi fie odiác *BielKron* 195; Kałtyliani záfię thego mieyscá gdzie zowá Helperidum/ mieli wolność ná zachod łońcá/ tákież co nowego by náleźli sobie ku pożytku álbo rzeczy połpolitey/ w thym im też zádný fnich nie miał przekázác. *BielKron* 445v.

W połączeniu łącznym z przydawką dzierżawczą przy elipsie wyrazu „rzecz” (1): Kto może powiedzieć á wyflówić/ iáka byłá ná then čás żáłoŃna á vtrapiona Rzecz póspolita/ y póspolitego człowieká w Węgrzech *BielSpr* 57.

W połączeniach szeregowych (2): Cefarz poŃłał do Szwáncárow zálecáiac fie im/ y powiádaiac iáko fie Ńtárał o to pilnie/ aby dobry rząd/ pokoy/ ípráwiedliwoŃc/ rzecz póspolitá dobrá w Niemcech poŃtánowił *BielKron* 226, 198.

Zwroty: »postanowić rzeczpospolitá; postanowienie rzeczypospolitej« [szyk zmienny] (6;4): [papież *Klemens VI*] Stárał fie o to iákoby był poŃtánowił Rzeczpóspolitá dobrze *BielKron* 186; obeŃłáli Kłiążetá áby fie ziecháli do Szwynfurtu [...] á támarał o poŃtánowienie rzeczy póspolitey/ ták około wiáry krzeŃciáńŃkiew/ iáko teŃ około obrony *BielKron* 210v; PoŃtánowiwszy Rzecz póspolitá w WęgierŃkiew ziemi/ przyiecháli od Cefárzá poŃłowie áby Ńnim y z innemi iecháli do Ieruzálem ráthowác KrzeŃcian od pogáńŃtwá. *BielKron* 301, 184, 199, 210v, 225v, 226, 237, 319.

»rzeczpospolitá sprawowác (a. sprawić)« (8): ZYgmunt Ńyn Kárłá czwartego/ [...] ktory gdy dobrze s chuciá á rádoŃciá póspolitego ludu Rzeczpóspolitá ípráwował/ miał bácznoŃ ná koŃcioł KrzeŃciáńŃki *BielKron* 188; Krolowa rzecz póspolithá ípráwuie/ áŃ dorooŃcie Ńyn młody DelfinŃkie Kłiążę. *BielKron* 239, 197v, 203v, 204, 214v, 281v, 289.

Wyrażenia: »poŃługi rzeczypospolitej« (1): [mówiá poŃłowie ksiáŃŃt luterskich:] iefli pobory nielitoŃciwe będą vmnieyŃzone/ tedy niebędzim fie wymáwiác s poŃług/ y potrzeb rzeczy póspolitey *BielKron* 221v.

»pożytek rzeczypospolitej (G); rzeczypospolitej pożyteczny« (1;3): Olbrycht WircebunŃki/ Oto Woiewodá y drudzy dla wŃzeteczoŃci Lántgráfá/ ktory rzeczy póspolitey niebył nigdy pożyteczny/ iáko wielkie łobie Ńzkody y okrucieńŃtwá poczynili/ [...] moŃe káŃdy báczyc *BielKron* 237, 195, 238v; Ten Arcybiskup [...] obieciáć broníc wedle moŃnoŃci Ńwey KrolewŃskiej Ńławy/ żywotá: y pożytku przeŃtrzegác Rzeczypóspolitey: potymtego záłował *NiemObr* 171.

»rzeczpospolita Rzeszy Niemieckiej« (1): Aták Cefarz mieŃiáć Máia/ wezwał wŃzytkich rad/ powiedział im rzeczá Ńzeroká/ iáko fie Ńtárał pilnie o rzecz póspolithá rzeŃzy Niemieckiej *BielKron* 232v.

»skaza, skaŃca rzeczypospolitej« (2:1): rozmaite rzeczy á winy wynáydowáli ná Nortumbryufá/ iákoby był ŃkaŃcá póspolitey rzeczy/ iżby theŃ z iego przyczyny Krol vmarł *BielKron* 238, 213 [2 r.].

»upadek rzeczypospolitej« (1): Ten [papieŃ *Grzegorz XI*] bacŃác wielki vpadek Rzeczypóspolitey we Włofzech/ [...] puŃcił fie wodá z Awinium *BielKron* 187.

W przeni (1) :

Wyrażenie: »zdrowie rzeczypospolitej« (1): PapieŃ Klimunt poŃłał Ńwego poŃlá [...] / gdzye teŃ dał liŃti do Frydrychá KłiąŃciá SáŃkiego [...] ráduiac fie themu iż Ńam Frydrych będzie ná tym Seymie/ Ńkád ma dobrá nádzyeię iż co dobre⁸⁰ poŃtánowiá/ coby Ńzło ku zdrowiu rzeczy póspolitey *BielKron* 200.

α. Sprawy pańŃstwowe, publiczne, dobro Ńpoleczne (3) : *GliczKsiáŃ* L3; [ksiáŃŃta i Ńenat odpowiedieli cesarzowi] á gdy nam będzie potrzebá póspolitey obrony/ ten dochod ma byc ná póspolitá rzecz

obrocon *BielKron* 199; Ten [król Władysław] przydał y náprawił wiele pośpolitey rzeczy dobrej krolestwu Węgierkiemu. *BielKron* 301.

β. O Rzymie (głównie jako siedzibie papieży) (7) : SEwerynus Rzymianin był Papieżem rok/ [...] ten wiele dobrego Rzeczypospolitey vdzyąkał. *BielKron* 166; [papież Grzegorz] Przyjechał do Genui ze wżytkim máieństwem Papiejskim/ [...] potym zyemią do Rzymá/ gdzie [...] począł záię kościoły y Rzeczpospolitą vpádle náprawić *BielKron* 187.

W połączeniu przeciwstawnym z zaimkiem zwrotnym (1): ábowiem w Rzymie nikt nie był iedno Ian á Iákub Kolumnowie/ ktorzy ípráwowáli rzecz pośpolitą z wielką ízkodą/ czyniąc sobie więższy pożytek niż rzeczy pośpolitey *BielKron* 185v.

Zwrot: »sprawować rzeczpospolitą; sprawa pospolitej rzeczy« (1;1): [papież Sergiusz] Był wychowániec przeżłych Papieżow/ przeto fie od nich nic nie odstrzełił w íprawie pośpolitey rzeczy. *BielKron* 171, 185v.

Wyrażenia: »miłownik pospolitej rzeczy« (1): wżákże to Bogu záflużyli/ iż im nie podleższego [papieża] dał/ ktory był miłownik pośpolitey rzeczy *BielKron* 184.

»rzeczpospolita rzymska« (1): [papież pisał:] obiecuję pilność w tym wczynić w krotkim czásu/ iż rzecz pośpolita Rzymśka/ ktora ínadż ktemu [tj. herezjom] dáła pierwżą przyczynę/ iż nápierwey będzie karaná *BielKron* 199.

γ. O Polsce w czasach historycznych, zwłaszcza w okresie piastowskim (również bez dokładnego określenia czasu) (28) : [Popiel] iął fie rokofzy domowych/ wefela/ tańcow/ muzykow z próżnowánia/ opuściwży íprawy y rzecz pośpolitą. *BielKron* 342; ábowiem [Mieszko II] był leniwy/ niedbály/ żony íwey więcey íluchał y nálládował niż rádziej pośpolithej rzeczy. *BielKron* 346; Opátrzywży rzecz pośpolitą Kázimierz w Krákówkim państwie y w Ruśi/ wezbrał fie do Prus *BielKron* 356v, 333, 343v, 354, 361, 364v, 369v; *ModrzBaz* 21v, 27; Był on święty Piałt/ byli cni Bolesławowie/ Y z Władysławy/ oni też Kázimierowie. Bywáli y Pánowie Rádni práwie święci/ Ktorzy Rzeczpospolitą mieli ná pámięci. *BielSen* 18; *PapUp* B3v, E3v; *OrzJan* 56; *SarnStat* *3, 121.

rzeczpospolita czyja (1): Tegoż roku [1376] Polacy Syem vdzyąłali w Rádómkim/ [...] na którym potáiemnie tę rzecz zamknęli [...]/ iżby imo Zygmuntá dzyedziczkę swoię krolewnę średnią [tj. Jadwigę] do íebie wzyęli/ á dáli ią zá małżonkę tákiemu coby ich rzecz pośpolitą dobrze ípráwował. *BielKron* 379.

W połączeniu szeregowym (1): [król Kazimierz] Połtánowiwży/ opátrzywży/ żonę/ dzieci/ íługi/ Rzecz też pośpolitą/ [...] przyiawży Páńskie świętości/ vmárł ná zamku Krákówkim *BielKron* 376.

Zwroty: »postanowić rzeczpospolitą; postanowienie rzeczypospolitej« (1;1): *BielKron* 376; KAzimierz íyn Bolesławá krzywoułtego/ [...] gdy o dobrym połtánowieniu rzeczypospolitey y obronie państwa íwego myślił [...]: wypráwił do Rzymu do Papieżá Lucyufzá trzećiego/ pošły swoie *SkarŻyw* 403.

»rządzić rzeczpospolitą« (2): Woiewod dwánaście rządzili rzecz pośpolithą. *BielKron* 340 marg, 341 marg.

»rzeczpospolitą sprawować; sprawa, sprawowanie rzeczypospolitej« (1;1;1): po roznych rozmowách wybráli dwánaście Woiewod ku íprawie rzeczy pośpolitey *BielKron* 340, 379; [starsi Polacy] Książek

piścić nieumieli: iednąk im przedsię ná tym nic niefchodźiło/ czegokolwiek álbo do prawdziwey chwały Bożey/ álbo do ísprawowania Rzeczypołpolitey było potrzebá. *WujJud* a2v.

Wyrażenia: »miłownik rzeczypołpolitej« (1): Przydan iest ku krolowi [*Kazimierzowi*]/ dla iego młodych lat/ gubernator/ to iest ísprawcá/ pan Krákowłki Iáńzko z Melfztyná/ miłownik rzeczy połpolitey *BielKron* 373v.

»reczypołpolita polska« (1): przodkowie naszymy nadali takowe bogactwa ecclesiae, to jest zgromadzeniu Rzeczypołpolitej Polskiej *Diar* 69.

»reczypołpolitej skaza, skaźca« [*szyk 1:1*] (1:1): Iáko też on Domárat/ gdy go w tym vználi/ A Rzetypołpolitey íkającá być widźieli/ Mężnie sie przeciw iemu práwie oborzylí *WierKróc* A3; bo oni [*dawni królowie*] tym iáko íkázá rzeczypołpolitéy gárdźili/ ná co my íye dziś wyfadzamy. *KochWr* 29.

d. *O nowożytnych państwach nieeuropejskich* (11) : żadney v nich [*Turków*] rozności niemáź w rodzáiu Szláchectwá/ ten tám vrodzony y fławny/ kthory łobie mężnie á dobrze pocźnie/ [...] ten zbáwienie duźne otrzyma/ kthory zábit o połpolitá rzecz będzie *BielSpr* 50; Są też drudzy ktore zowá Telftedery, Przełózeni kthorzy przy dworze Cefárfkim záwždy bywáią ítrzegąc połpolitey rzeczy *BielSpr* 50v.

W połączeniu szeregowym (1): Máchomet też/ kthory narodowi íwemu wízytkę piękność y Rzeczypołpolitey y wiáry ábo nabożeńftwá/ w orężu vkázował/ wiecznie im winá zábronił *ModrzBaz* 113v.

α. *O Królestwie Jerozolimskim założonym przez chrześcijan* (4) :

Zwroty: »postanowić rzeczypołpolitá« (2): [*papież Kalistus II*] Genuenfes y wiele inych wypráwił do Ierozálem rátować Krześcían/ kiedy Bálduiná Párty byli poimáli. Poftánowiwłzy dobrze Rzeczypołpolitá vmárl *BielKron* 180v, 178v.

»sprawować rzeczypołpolitá« (1): BAlduinus trzeći/ piątý krol Ierozolimłki/ dobrze á fotrunnie ísprawował Rzeczypołpolitá. *BielKron* 178v.

Wyrażenie: »reczypołpolita upadła« (1): potym sie [*Baldwin II*] wykupił [*z niewoli*] y wrocon do Ieruzálem/ zálię Rzeczypołpolitá vpádlá nápráwił *BielKron* 178v.

β. *O cesarstwie wschodnim* (4) : *SkarŻyw* 101; Bo gdyby wzorem onych Conftántinów/ Theodozyufów/ y Zygmuntów [*cesarz*] poftępowác łobie chćiał/ kthorzy nád wolá wízyftkich/ wczyniwlzy ziazd duchowny/ łácnó tákié ípory z Rzeczypołpolitéy znafzáli/ iuzbyłmy dawno wnątrzných woien prózni byli. *OrzJan* 131.

W połączeniu łącznym z zaimkiem zwrotnym (1): tegoż roku záváchrzył Dyabeł krzyżem/ gdy Tomás Kárdynał Strygońłki Pátryárchá Konftántynopolłki/ przeciw Turkom do Trácyey Iubileufz ná Krzyżaki v Papieżá otrzymał/ z wielkim złým íwoim y Rzeczypołpolitey *BielKron* 412v.

Fraza: »upadła (vb) rzeczypołpolita« (1): *BielKron* 164 cf *Szereg*.

Szereg: »reczypołpolita i z państwem« (1): FOKás Cefarz Konftántynopolłki/ pánował lat ośm/ pod kthorym byłá vpádlá Rzeczypołpolita y s páńftwem *BielKron* 164.

e. *O chrześcijaństwie, chrześcijanach, państwach chrześcijańskich (zwłaszcza pod panowaniem papieża)* (39) : [*cesarz odpisuje papieżowi:*] w ktorey rzeczy iefłi [*papież*] wczyni co ná iego wząd zależy/ ia theż co na moy wząd zależy rzeczy połpolitey nieopufzczę. *BielKron* 220v; Láłkę wczýń

Pánie Syonowy/ [...] áby pogánfka y Turecka ręká/ Chrześciánfkich národow nieprzemoglá/ áby rozerwaniá kościoł Boży nie miał/ [...] áby Rzecz póspolité bylá wielka/ mocná y fłówná. *SkarŻyw* 115; *NiemObr* 64.

W połączeniu szeregowym (1): Bo nie kápłani do krolow świeckich/ ále krolowie do kápłanow/ y do rządu y Rzeczypółp: Chrześciánfkiey/ y do praw ich przyftawáli. *SkarKazSej* 679b.

Zwrot: »rzeczpospolitą postanowić (a. ustawić); (po)stanowienie rzeczypospolitej« [szyk zmienny] (2;2): ácz żadne⁸⁰ ápoštołowie niemieli rofkazania pofiádác przełożeńfthwá w práwiech/ wżákże dziłiefyfy kápłani/ mogą wziác práwo mieczowe/ prze kthore mogą mocą wftáwić nową póspolitą rzecz *BielKron* 214v; Bernárdynus Kárdynał Świętego Krzyża/ Y Ian Bifkup Wáradyńfki/ prácowali fie theż nie tylko o tho z iednoczenie Krolá s Cefárzem ále y o pófthánowanie Rzeczypółpolitey Krześciánfkiey *BielKron* 412v, 193, 236.

Wyrażenia: »rzeczpospolita krześcijańska, krześcijańskie, krześcijaństwa« = *christiana a. christianorum respublica* *Modrz* [szyk 25:2] (25:1:1): aby dobra kościelne to jest Rzeczypospolitej krześcijańskiej w Polsce takim porządkiem szafowani byli, na co są nadani *Diar* 69; *GliczKsiąż* Ov; Wyznawanie/ iáko rzecz póspolitą w fłáfcie fwey wiernych krześcianyńow Pan záchowywác raczy/ w miłofyerdzynu/ w fpráwyedliwóści/ y w pokoju *LubPs Tv marg*; Arcybifkup w Rzymie będąc/ wczynił rzecz przed Papieżem [...] około Rzeczypółpolitey Krześciánfktwá wżytkiego *BielKron* 410; Boże day áby to z iechánie náfze ku pożytku było/ nam y poddánym náfzym/ y włzey rzeczy póspolitey Krześciánfkiey *BielKron* 414; Woyciech potym był Bifkupem/ kthory Rzeczpółpolitą Krześciánfktwá lepiej rozfzerzył *BielKron* 437v, 162v, 196v, 220, 220v, 236 (15); *BiałKat* 36; fálna napráwá w Rzeczypółpolitey Krześciánfkiey być może z niemálą pociechą ludzi wiernych *RejPosWstaw* 42v; Tá niewola z Rzeczypółpolitych Chrześciánfkich/ rozmáitemi Cefárkami práwy/ wyrzucona ieft. *ModrzBaz* 88v, 52; *SkarJedn* 154; *PowodPr* 37, 81; *KochWrJan* 17; *SkarKazSej* 679b.

»pożytecznie (a. pożyteczny) rzeczypospolitej (D); pożytek rzeczypospolitej (G)« [szyk 2:2] (3;1): Krol Polfki powiedział/ yż ia wżytko wczynię co będzie pożytecznie rzeczy póspolitey *BielKron* 223v; A iefliby w tym co mógł pomoc Krol Polfki/ coby ku pożytku Rzeczypółpolitey Krześciánfkiey/ ná to fie wam dawa powolny *BielKron* 410, 219, 234v.

»rzeczpospolita upadła« [szyk 1:1] (2): [cesarza Justyniana] był Pan Bog obdárzył dwiemá Hetmánym fpráwnymi/ przez ktore wpadła rzecz póspolita Krześciánfka y rozerwana záfię bylá nápráwiona y ziednoczona *BielKron* 162v, 220.

Szeregi: »kościół i rzeczpospolita« (1): Kfięgi trzecie Kroniki fwiátá Ianá Szleydaná/ o ftánowieniu kościołá Krześciánfkiego y Rzeczypółpolitey/ zá czáfu Cefárzá Kárlá piątego *BielKron* 193.

»nie tylko wiara ale rzeczpospolita« (1): Ktorych [Greków] odfzczepieńftwo długo trwáło/ [...] wiele národow záwiodło/ y nie tylko wierze S. ále rzeczy póspolitey świeckiey Chrześciánfkiey/ niezmierną wtrátę wczyniło. *SkarJedn* 154.

W przeni (2) :

Wyrażenia: »ciało rzeczypospolitej« (1): Tákżec w R.P. Krześciánfkiey/ te kielifzne/ winne/ mięśne/ y ciełefne fefky/ [...] ciáło R.P. ták obfiádły/ żeby ich bez obrázy fámego ciáłá/ zrázu zbydż trudno *PowodPr* 37.

»nawa rzeczypospolitej« (1): Na przod łtáráymy łie/ áby tá Nawá R.P. krześciánłkiey zwłázczá náłzey/ byłá od tákiey náwáłnošći vlzoná. *PowodPr* 81.

a. *Sprawy państwowe, publiczne; dobro społeczne* (2) : Pápiež Páweł pošłáł pošły łwoie Kárdynały/ łtánawiáć pokoy miedzy imi/ do Cefárzá/ Micháłá Luzytaná/ á do Krolá Sádoleťá/ prošząc áby ty łwoie krzywdy włálne odłóżyli ná rzecz pošpolitá/ á ná łpokoiná rádę to wzniešli *BielKron* 220v; Tám tež z łechawłzy łie Błskupi Węgiérscy łpołu s Krolmi/ ráđzili około pošpolitey rzeczy włzythkiemu Krześcijánłstwu potrzebney *BielKron* 413.

f. *O judaizmie* (2) :

rzeczpospolita czyja (1): A Prorocy Betleem miáłto w ktorym łie národzić miáł vkázowáli/ [...] ktore iuž popułtołzone y zgruntu obáłone być wiemy/ y zwierzchnošći rzeczy łwey pošpolitey žadney/ przed pułtorem tyłiacem lat niemáią. *CzechRozm* 121.

Wyrażenie: »rzeczpospolita zakonna« (1): Iž oná rzecz pošpolita zakonna/ byłá po wıęťzey częšći/ z łtrony naboženłstwá y łłužby Božey/ cíelełna *CzechEp* 367.

3. *Państwo, teŹ miasto, w którym najwyższe władze są wybierane na czas określony przez ogół lub (zwykle) przez część mieszkańców mających uprawnienia polityczne; republika; respublica* *Mącz, Modrz; politeia Calep* (28) : Respublica, Rzeczpošpolita/ to yełt pošpolity łtan/ y pošytek pošpolitego człowieká. *Mącz* 353a; owłzem odmieniáią oni [jelenie i Źurawie] częłto te pány/ iž raz ten/ drugiraz [!] ow náprzod idzie: á thym łpołobem rychley tho iełt wizerunk Rzeczypošpolithey/ niŹ páńłtwá pod łednym krolém *GórnDworz* Gg2.

W przeciwstawieniach: »rzeczpospolita ... krol (2), ksiáŹę« [w tym: ksiáŹę abo krol (1)] (2): iž bárzıey prágnáć mamy/ áby nam Rzeczpošpolita rołkázowáłá/ niŹ KłiáŹę/ ábo Krol *GórnDworz* Gg2v; Pod krolém łedny^m náleplzy rŹáđ: pod Rzeczápošpolitá náde włzytko nágorłzy *SkarKazSej* 690b.

Szeregi: »rzeczpospolita i krolestwo« (1): *GórnRozm* L4 cf *W przén*.

»miasto albo rzeczpospolita« (1): *Politeia – Politiá*, rŹáđ w łmiełczie, albo, w R.P. *Calep* 817b.

W przén (1) :

Wyrażenie: »zdrowie rzeczypospolitej« (1): Lácedemonianie mieć łch [murów] niechćłeli/ vkázuiąc ná łudzi/ w ktorych mełtwie/ á łıle/ nie w murách zdrowie káŹdey Rzeczypošpol: y káŹdego Krolełtwá záwiłłó. *GórnRozm* L4.

a. *O Atenach będących przez większą część swojej historii demokracją* (16) : Perykles Athenien(sis) dŹielny miáłťá onego Senátor/ gdy do rády w záburzeniu rzeczypošpolithey cháđzáł/ [...] thák łám do łıebie mawiał: [...] *OrzRozm* A4, P2v; *BielKron* 27, 75; *Mącz* 271b; Abowiem on Solon w Práwách Atheniełłkich nápiłáł/ iŹ Rzeczpošpolita ták wiele záplátámi iáko y kárániem łtoi. *ModrzBaz* 18v; Bo on [Solon] włzytkie łudzi w łedney Rzeczypošpolitey miełłzkáiące/ przyzwyczáiał do tego/ áby łię włzytcy z dobrego powođzenia łáŹiáđá łwego wefelili *ModrzBaz* 77v, 18v.

Zwroty: »rzeczpospolitá rŹáđzić; rzeczpospolita byłá rŹáđzona« = *respublica administratur* *Modrz* (1;1): Potym Atteniánie krolá mieć niechćłeli/ łedno áby ráđá áłbo Mágıftratus Rzeczpošpolitá rŹáđzili *BielKron* 75; *ModrzBaz* 130.

»sprawowáć rzeczpospolitá« (1): Potym s przemiennošći czáfu/ wybráli byli Athełłscy trzydzyełci meŹow co łpráwowáli Rzeczpošpolitá *BielKron* 121.

Wyrażenia: »Rzeczpospolita Atenieńska« = *respublica Atheniensium* *Modrz* (5): Są też wiadome y Demoftheneſowe rády bárzo dobre/ ktoremi Rzeczpoſpolita Athenieńka była rządzoná. *ModrzBaz* 130; Ieſli mnie y Ariſtedeſá w przepáść nie wrzućicie/ Rzeczpoſpolita Athenieńka nigdy beſpieczna być nie będzie mogła. *Phil K*, K4, N3, R3.

»sprawa rzeczypospolitej« (1): Iáko tedy ieſt ſzkodliwa ámbicya w Rzeczypoſpolitey/ ieſt też ſwiádectwem on przykłađ o dwu mężach Athenieńkich/ tho ieſt/ Ariſtydelie y Temiſtokleſie/ kthorzy ſprzeczáli ſie s sobą chćiwościá y nienawiściá/ ták iż zázwiſze ieden od drugiego w kázdey ſpráwie R.P. roznie rozumiał *Phil K*.

b. O republice weneckiej (6) :

rzeczpospolita czyja (1): tedy Norymbergczánie do Wenetow poſłáli/ proſząc ich áby Wenetowie im ſpoſob y Práwá Rzeczypoſpolitey ſwey przyſłáli *OrzRozm* T4.

Zwrot: »być z pożytkiem rzeczypospolitej« (1): Ieſliby kto rozumiał/ żeby ten obywatel Páńſtwá Weneckiego [...] niebył godny ná to/ áby ták wielki vrząd ná ſobie noſił/ ábo dla iákieykolwiek inſzey przyczyny niebyłoby to z pożytkiem Rzeczypoſpolitey [*non fore e republica*] żeby on był Kſiążęciem *ModrzBaz* 46.

Zestawienie: »Rzeczpospolita Wenecka« = *respublica Veneta* *Modrz* [szyk 2:2] (4): *OrzQuin* C3v; Tu pan Koſtká kthoremu ſie zázwy Weneckiey Rzeczypoſ. porządek podobał/ ták powiedział. [...] *GórnDworz* Ggv; Ktory obyczáy [*krytykowania kandydata na urząd*]/ iż w Rzeczypoſpolitey Weneckiey záchowuiá/ ſwiádczy Káſpár *Contarenus* *ModrzBaz* 46; *SkarKazSej* 691a marg.

Synonim: 3. *republika*.